

TEZHİP SAN'ATI HAKKINDA GENEL AÇIKLAMALAR
VE
TOPKAPI SARAYI MÜZESİ KÜTÜPHANESİNDE
İMZALI ESERLERİ BULUNAN
TEZHİP USTALARI

A — Tezhip sanatı hakkında genel açıklamalar:

Haydar YAĞMURLU

1. Tezhibin mahiyeti:

Genellikle, hat san'atı itibariyle bir değeri olan, kur'anlar, murakkalar, kıt'alar ve divanlar gibi el yazması kitapların başlık ve sahifeleri ile, eskilerin hüsnühat dedikleri güzel yazı niteliğindeki yazıların etrafının, çeşitli desen ve motifler kompozisyonu içerisinde, gene çeşit renkli boya ve özellikle altın yaldız kullanılarak süslenmesi, bilhassa doğuda adet olmuştur. Bu tür süslemelere, güzel san'atlar değimi ile **"Tezhip"** ve bu san'atın ustalarına da **"Müzehhip"** denir.

Bu tanımlamadan da anlaşılacağı üzere, bir tezhipte başlıca üç unsur önemli rol oynar: 1) Motifler, 2) Desenler, 3) Renk ve boyalar. Bu unsurlar aynı zamanda bir tezhibin devrinin ve milliyetinin de tesbitine imkân verir.

Motifler ve desenler, çeşitli ülkelere, anlayış ve görüşlere, devirlere, zevklere göre, zaman içerisinde değişmiş ve yenileri düzenlenmiştir. Nitekim Türklerde Selçuklulardan başlayarak, Osmanlı Türklerinin sonuna kadar, çeşitli şekillerde desen ve motifler ortaya konmuştur.

Aynı şekilde, renk ve boyalar da yapılan işin devrini ve milliyetini gösterir. Meselâ; Türklerin kullandıkları renklerden lâcivert ve mavi renklerin kendilerine mahsus birer fon ve renk özelliği vardır ki, bu renklerle yapılmış olan bir süslemenin, Türkler tarafından yapıldığı açık bir şekilde anlaşılabilir.

2. Türk Tezhibinde Motifler:

Motif, bir tezhibin özünü teşkil eder. Çeşitli desenler içerisinde yapılan dekoratif çizgilerle bir tezhip, ancak şekillenir. Motif olarak kullanılan dekoratif çizgiler, her devir ve memleket için bir mana taşımıştır ve daima, tabiatın tezahürü olan şeyler ilham kaynağı olmuştur. Meselâ; bitkilerden çeşitli çiçek şekilleri, dal ve yapraklar. Bulutlar. Çeşitli hayvan ve insan şekilleri vb. Yalnız bunların tabiatta buldukları detaylı şekil ve renk özelliklerinden ziyade, daima değiştirilmiş şekilleri, yani stilize edilmiş halleri kullanılmıştır. Böylece sanatkârların, tabiatı olduğu gibi kopya etmekten uzaklaştıkları görülür. Bu özellik de bilhassa Türklerin, menşeyinden itibaren ileri gittikleri müşahede edilmiştir.

Sayırsız motif şekilleri vardır. Bunları gruplaştırarak mütalea etmek mümkündür.

Türk tezhibinde kullanılan başlıca motif grupları şunlardır;

- 1) Rumî gurubu
- 2) Hatai gurubu
- 3) Bulutlar
- 4) Bitki (Floral) gurubu

Burada son, bitki gurubunu teşkil eden motif cinsleri de, pek çoktur. Meselâ; çeşitli çiçekler ve bunların gene çeşitli stilize şekillerinden müteşekkil penç gurubu, gonca - gül gurubu vb., dal ve yaprak grupları gibi...

Bu motiflerin mahiyet ve menşelerini de kısaca izah edelim;

Bunlardan hatai; çiçeklerin, fazlaca stilize edilmiş şeklidir menşei, çin olup, orta asya ve iran yolu ile anadolu ya yayılmıştır.

Rumi motifler ise; bunlara "Selçuki" atil de denilir. Hayvanî ve floral figürlerin abstre ve stilizasyon şekillerinin birleştirilmeleriyle meydana gelir. Bu adlandırma, anadolu selçukluları ve iranlılar tarafından, anadolu yarımadasının iran yaylasına kadar uzanan kısmına "Diyar-ı rûm" demelerinden doğmuştur. Zira iran selçukilerinden ayrılan anadolu selçukilerine rûm selçukluları da denirdi. Bu tarz motifler, anadolu selçuklularında rağbette olmasından bu ismin verilmiş bulunduğu ihtimali de kuvvetlidir. Bu tarzın menşei pek eski devirlere kadar çıkar. Türkler tarafından islâmiyetten evvel kullanılan hayvani motif, sonraları, tamamen dekoratif, abstre bir şekil haline gelmiş ve floral bir karakter almıştır.

Bulut motifleri; çeşitli görünüşte beliren bulutların, gene stilize edilmiş şekil ve hareketlerinin bir ifadesidir. Menşei, eski Çin san'atına kadar çıkar.

Bitki (Floral) gurubu motifleri: Bu gurupta penç, konca - gül, dal ve yapraklar yer alır. Gene burada da, bitkilerin abstre ve stilize şekilleri bu motifleri doğurmuştur.

Tezhip san'atında kullanılan bu motiflerin, kampizasyon itibariyle süslemelere yerleştirilmesi de, ayrı bir görüşün ve zevkin ifadesi olmuştur.

3. Tezhip nev'ileri ve halkâri tarz:

Tarih boyunca kitap ve yazı süslemeciliğinde birçok şekil ve nev'iler tatbik edilmiştir. Bunların başlıcalarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) Klasik tezhip tarzı
- 2) Halkâri tarz
- 3) Rokoko tarzı
- 4) Yeni klasik tarz

Bunların haricinde, gene bu ana tarzlardan ilham alınarak, bunların basit veya gelişmiş şekillerinin kompozisyonu itibariyle, şahsi veya genel bazı usûlpler meydana getirilmiştir.

Şimdi, saydığımız bu tarzların, ana hatlariyle özellikleri üzerinde kısaca duralım.

Klasik Tezhip Tarzı: Önce selçukluların, sonra da Osmanlı Türklerinin 15 ve 16. yüzyıllarda tatbik ettikleri tezhiptir ki, hem renk ve desenlerde, hem de motiflerde en olgun ve ideal seviyesini bulmuş şekildir. Bu devirlerde, genellikle kullanılan renkler; serenderzan şeklinde yeşil ve sarı altın hakim durumdadır. Diğer lâcivert, mavi, kırmızı, yeşil gibi renkler de, özel fonlar gösteren parlak renklerdir. Motif itibariyle de, rumiler hakimdir. Bunun yanında gene rumi motiflerden esinlenerek yapılan bulut, ince dal ve yaprak şekilleri, kıvrım dallar yer almıştır. Bilhassa geçme şeklindeki desen ve motifler bu yüzyılların en gelişmiş bir süslemesidir. Bu tarz, daha sonraki yüzyıllar için bir örnek niteliği kazanmıştır.

Halkâri Tarz: Tezhip gibi, halkâri de, doğu süsleme san'atının bir şeklidir ve onun kadar eskiye gitmektedir. Tezhipten ayrılan bariz farkları şunlardır: Burada, özellikle altın yıldız hakimdir. Tezhipte ise; altın ile birlikte diğer renklerde kullanılabilir. Uslûp ve esas hatları da tezhibe göre değişiktir. Motif itibariyle, tezhipte kullanılan motiflerin esasını teşkil eden uslûplaşmış şekiller burada da vardır. Fakat tezhipteki motif ve desenler daha çok stilize olmuş ve geometrik şekillerle bezenmiş durumdadır ve nihayet, tezhibe nisbetle daha kolay yapılabilir.

Halkârîde özellikle altın yıldız hakim olmakla beraber, diğer renkler de kullanılabilir. Ancak bu altın veya diğer renklerin sürülme tekniğinde tezhiptekinden farklıdır. Burada bu renklerin ancak sulu gölgeleri hakimdir.

Halkârın desen tarzı ve boyama şekillerine göre çeşitli şekilleri vardır. Meselâ, renkli veya renksiz halkâr, tahrirli halkâr gibi.

Rokoko Tarzı: Batı zevk ve görüşünün yarattığı bir süsleme tarzı olup, 18. yüzyıl başlarında Fransa'da gelişip yayılmıştır.

Buradaki çizgiler, genellikle aşırı derecede yuvarlak ve kıvrıntılıdır. Yaprak ve çiçek gibi kıvrıntılara elverişli motiflerin kullanılması da, rokokonun başlıca özelliğidir.

Bu üslûp, sadece kitap süslemeciliğinde değil, mimaride, mobilyacılıkta ve benzeri işlerde de geniş tatbik sahası bulmuştur.

Bize ise, 19. yüzyıl içerisinde tamamen girip, san'atımıza hakim olmuştur. Fakat Türkler bu üslûbu kendi zevklerine uydurmaktan da geri kalmamış ve Avrupa rokokosu gibi kir Türk rokokosu da yaratmışlardır.

Yeni Klasik Tarz: 17. yüzyıl ortalarından itibaren gittikçe, çeşitli nedenlerle eski klasik özelliğini kaybeden Türk tezhibi, bilhassa 20. yüzyıl başlarında tamamen özbenliğini kaybetmiş bir duruma girmiştir. Bu durum, sanat severleri harekete geçirmiş, devlet eliyle durum, tekrar canlandırılması çabaları başlamıştır.

Eski klasik üslûp esas olarak alınıp, bunun yeni görüş ve zevklere göre tekrar ihyası ile, yeni klasik tarz diyebileceğimiz bir üslûp doğmuştur ki bugün de aynı zihniyet devam etmektedir.

4. XV - XX. yüzyıl Osmanlı - Türk Tezhibi :

Diğer san'at kollarında olduğu gibi, tezhip san'atında da, XV. yüzyıl

Osmanlı Türklerinde. bilhassa açıklık ve sadelik rol oynamıştır. Motif olarak, daha ziyade rumiler ile birlikte, tabiat-tan stilize edilmiş bitkisel unsurlar (üçerli yaprak, gonca gül, nilüfer, ıtır yaprağı, penç gibi), bulut ve rumi geçmeler çok kullanılmıştır. Renk olarak, zemine lâcivert hakimdir. Altın yıldız ise, her yüzyılın müşterek ve kaçınılmaz bir rengidir. Kompozisyon itibariyle Türk zevk ve anlayışının bir sembolü olmuştur. Ve bu hali ile, klasik tarzın temsilcisidir.

XVI. yüzyılda, yukarıda sayılan motiflere ilâveten, nar çiçeği, altılı çiçek, kaplan çizgisi ve beneği, tırtırlı yaprak motifleri yaratır. Renk, gene çok tatlı bir lâciverttir. Kompozisyon sadeliğini ve açıklığını muhafaza etmekle beraber, kir millileşme ve sembolleşme sabitleşmiş olup, tezhipte klasik devrin özelliğini devam ettirmiştir.

XVII. yüzyıl, gerek motiflerin çizilişinde, gerekse kompozisyonun teşkilinde genellikle bir gerileme yüzyılı olarak görülür. Renk itibariyle de, daha evvelki yüzyılların parlak, canlı ve millî renkleri kaybolmuş, altın yıldız fazlaşmıştır.

XVIII. ve daha sonraki yüzyılda, diğer güzel san'at kollarında olduğu gibi, klasik devirlerin aksine, yeni zevk ve görüşler, hakimiyeti ele almıştır. Garbın tesiri her sahada kendini göstermiş ve mevcut millileşme, artık kaybolmuştur.

XX. yüzyılın ilk yarısı içerisinde, bilhassa cumhuriyet devrinde, tezhipte klasik devreye bir dönüş hareketi olarak, bunu öğrenenler ve tatbik edenler olmuşsa da, genellikle artık amatör bir zevkin içerisinde, ikinci bir meslek durumunda kalmıştır ve bu özelliği ile de, halen devam etmektedir.

B — Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesinde imzalı eserleri bulunan tezhip ustaları:

I

ABDULLAH b. MUSTAFA

Tezhiplediği eserler:

1) 1123 (1711) tarihli ve Mehmed b. Ebubekir ketebeli, 12 x 17.7 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (Fatiha ve Bakara sûrelerinin, tam sahife olarak etrafı); sûre başlıkları; hizip, secde ve aşir gülleri ile ketebe sahifesinin etrafı ve nokta gülleri .

Tezhipleme tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : ذهب الفقير عبد الله بن مصطفي...

Bulunluğu kitaplık : M. No: 20

2) Tarihi olmayan¹, Hafız Halil ketebeli, 9.5 x 15 cm. ölçüsündeki kur'anın, gene yukarıda belirtilen kısımları ile, ketebe sahifesinin alt kısmı.

Tezhipleme tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : ذهب الفقير عبد الله بن مصطفي

Bulunluğu kitaplık : Y. Y. No: 917

3) Tarihi olmayan ve Hafız Halil, ketebeli, 9.7 x 16 cm. ölçüsündeki kur'anın, yukarıda belirtilen kısımları ile son ketebe sahifesinin alt kısmı (Resim 1).

Tezhipleme tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : (Resim 2)

ذهب الفقير عبد الله بن مصطفي

Bulunluğu kitaplık : E. H. No: 54

Uslûp özelliği:

Her üç eserin de, uslûp özelliğinde bir beraberlik gözükmemektedir. Desen ve renkler, klasik devrin birer kopyası gibi görülmekle beraber, motifler daha ziyade floral niteliktedir. Renklerin soluklaşması, bol iğne perdahı kullanılması ve floral motiflerin sık bir şekilde istiflenmesi ile, klasik devrin parlak renk ve açıklıklarını kısmen kaybetmiş bulunmaktadır. Fakat yine de XVII. yüzyıl tezhip özelliğini, henüz devam ettiren bir nitelik göstermektedir.

Sanatkârın kimliği :

Burada rastlanan mevcut üç eseriyle, bir kur'an müzehhibi olduğunu gösteren Abdullah b. Mustafa'nın kimliğini gösterir bir bilgi bulmak mümkün olamadı. Yalnız kendisinin, yukarıda 1 sıra numarasında tavsifi verilen, 1123 (1711) tarihli kur'anı tezhiplemiş olmasıyla, bu tarihte ve daha isabetli bir deyişle XVIII. yüzyılın ilk yarısı içerisinde hayatta olduğu anlaşılabilir.

Tezhip özelliğinin tahlilinden de, kendisinin usta bir müzehhib olduğu hükmüne varmak kabil olmaktadır.

¹ Hafız Halil'in vefat tarihi 1115/1703 dür (Bk. Tuhfe, sh. 197).

II

ABDULLAH HAMDİ MUHSİNZÂDE, Seyyid

Tezhipleri eser:

1273 (1856) tarihli ve bizzat kendisinin yazdığı, 73 x 30 cm. ölçüsündeki, yazı - levha'nın bordür kısmı.

Tezhiplene tarihi : 1273 (1856)

Zehebe kaydı : كته و دهبه السيد
عبدالله حمدى ابن السيد مر محمد الشهير بحفيد
صدراعظم اسبق محسن زاده محمد پاشا ١٢٧٣

Bulunluğu kitaplık : G. Y. No: 989

Uslûp özelliği:

Levhanın bordür kısmı, dört tarafı birden sadece altın yıldız kullanılarak, basit bir şekilde, dal ve yaprak motifleriyle bezenmiş ve bu motiflerin etrafı tahrirlenmiştir. Tahrirli halkâr tarzı denilen bu tarz, burada oldukça ba-

sit bir şekilde tatbik edilmiştir. Herhangi bir özellik taşımamaktadır.

Sanatkârın kimliği:

Seyyid Abdullah Hamdi Muhsinzâde, daha ziyade hattatlıkla tanınmıştır. Sadriâzam Muhsinzâde Mehmet Paşanın¹ torunu olduğunu ketebe kaydında, bizzat belirtmiştir.

Burada görülen süslemesi, kitap ve yazı süslemeciliği hakkında kâfi bir bilgi vermemektedir. Dolayısıyla bu kadarı ile muvaffak bir müzehhip olarak tanımak mümkün değildir. Vefatı, 12 Rebi-ülahir 1317 (1899) olup, kabri Eyüp Sultan Türbesi civarındadır².

¹ I. Abdülhamid devri Sadriâzamlarından. Vefatı, 1188/1774 dür.

² Bk. Son Hat. sh. 20.

III

ABDULLAH ZÜHDİ, Seyyid

Tezhipleri eser:

1265 (1848) tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 21 x 127 cm. ölçüsündeki hilye - levha'nın yazı etrafı ile kol-tuk süsleri.

Tezhiplene tarihi : 1269 (1852)

Zehebe kaydı : ذهبه عبدالله الزدى
١٢٦٩

Bulunluğu kitaplık : G. Y. No: 910

Uslûp özelliği:

Mavi ve kiremit rengi zemin üzerine altın yıldızla küçük mine çiçekleri ve şeklini kaybetmiş yaprak motifleri, kıvrık dallarla kendine has bir şekilde işlenmiştir. Klasik tezhip niteliğinde olmamakla beraber, renkler ve motifler bakımından oldukça cazip görünüştedir.

Sanatkârın kimliği:

Aslında, Seyyid Abdullah Zühdi, devrinin (XIX. yüzyılın ikinci yarısı)

tanınmış hattatlarından¹. Müzahipliği hakkında fazla bir bilgi ve nü-mune yoktur. Yalnız, İbnülemin Mahmut Kemâl, Abdullah Zühdi'nin tercüme-i halini verirken² kendisinin bir yazı ve resim hocası olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca, gene aynı yazıda bir dip notu olarak şöyle bir ibare vardır; "... kendisine ait bir fermanın etrafı, gene kendisi tarafından pek nefis surette tezhip edilmiştir". Bu ibareden resim ve tezhibe de eli yatkın olduğu anlaşılabilir.

Burada görülen tezhibi, daha ziyade kendine mahsus bir özellik taşımaktadır.

Mısırda bulunduğu sırada, 1296/1879 da vefat etmiştir.

¹ Yazıda meşk hocası Kazasker Mustafa İzzet efendi olup, burada hocasının bir yazısını süslemiş bulunuyor.

² Bk. Son Hat. sh. 15.

IV

AHMED, Seyyid

Tezhiplendiği eser:

1206 (1791) tarihli ve Afif damadı adı ile şöhretli, Seyyid Osman ketebeli, 11 x 17 cm. ölçüsündeki kur'anın, serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin tam sahife etrafı); hizip, aşır ve secde gülleri; sûre başlıkları; ketabe sahifesinin alt kısmı; son, 414. yaprağın, levha halinde; durak noktaları.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ذمه سيد احمد
Bulunluğu kitaplık : Y. Y. No: 1122

Uslûp özelliği:

Serlevhadaki tezhip, klasik tezhip deseni tarzında olup, altın yaldız zemin üzerine rumî ve floral motifler, çeşitli renklerle işlenmiştir. Burada rokoko uslûbu, yer yer kendini göstermekte ise

de, diğer kısımlardaki süslemede, bu uslûp tamamıyla hakim durumdadır. Klasik Türk tezhip tarzının diğer yabancı tesirler altında, bilhassa Avrupa süsleme zevkinin hakimiyetinde, bozulduğu bir nümunedir. Rokokonun bütün özelliklerini de burada görmek kabildir.

Sanatkârın kimliği:

Kendi ismini sadece, "Seyyid Ahmed" olarak belirtmiş olmasıyla, bundan kimliğine dair bir ipucu çıkarabilmek imkânsızdır. Yalnız, tezhiplendiği kur'anın istinsah tarihini esas olarak alırsak, yaklaşık olarak 1206 (1791) tarihi civarında hayatta olduğuna hükümlenabilir.

Sanatı hakkında da; klasik tezhip ile rokoko tarzındaki süslemenin ustası olduğu kanaatine vermamız, buradaki nümuneye göre kabildir.

V

AHMED ATAULLAH HEZARGRADİZÂDE, Seyyid

Tezhiplendiği eser:

Tarihi olmayan¹, Mahmud b. Abdülhamid Han (Sultan II. Mahmud) ketebeli, 53 x 36 cm. ölçüsündeki, yazılevha'nın bordürü ve yazıyı dekore eden süslemesi.

Tezhiplene tarihi : 1243 (1827)
Zehebe kaydı : (Resim 3)

ذمه السيد احمد عطاءالله هزارغرای زاده ۱۲۴۳
Bulunluğu kitaplık : G. Y. No: 481

Uslûp özelliği:

Buradaki tek örneğe göre rokoko tarzını ustalıklı tatbik etmiş görünmek-

tedir. Yazıyı dekore eden perde deseni ise, doğrudan doğruya resme kaçan bir uslûptadır. Yeşil renk fazla kullanılmış, altın yaldız ise, yer yer kullanılarak üzerleri iğne ile perdahlanmıştır. XIX. yüzyıla özgü bir çeşit yazı süsleme uslûbuna bir örnektir.

Sanatkârın kimliği:

Dr. Süheyl Ünver, bu sanatkârın, buradakinin dışında imzalı üç eserini daha tesbit etmiştir². Bunların imza cümleleri şöyledir:

→

¹ Sultan II. Mahmud'un vefat tarihi 1255/1839 dur.

² Bk. Dr. Süheyl Ünver; Ustası ve Çırağı ile Hezargradizade Ahmed Ataullah-hayatları ve eserleri.

1) Hezargradizâde Esseyid Ahmed Ataulah³.

2) Zehhebehu Hezargradizâde Esseyid Ahmed Ataulah⁴.

3) Hezargradizâde Esseyid Ahmed Ataulah ser mücellidanı Hassa⁵.

Bu üç imzaya bir tane de, yukarıdaki, tarihli olanı eklenmelidir. Bunların dışında, müzehhip Hüseyin Hüsni (bk. burada No: XXVII) nün bir eserindeki imza cümlesi de şöyledir;

(Zehhebehu Hüseyin Hüsni min telamis Seyyid Ahmed 1258)⁶.

İşte bu sanatkârın kimliği hususunda bu imza cümlelerinde belirtilen

³ Bir Gül Goncası resminin altında olup, tarihsizdir. T. K. S. Hazine Kütüphanesinde, numarasız, müteferrik evrak arasında gördüğünü söylüyor.

⁴ 1247 tarihli ve Seyyid İbrahim b. Ömer Sûkûti Ketebeli Kur'an'ın rokoko tarzındaki tezhibi üzerinde. Bu Kur'an İstanbul Üniversitesi K. A. 1663 dedir.

⁵ 1252 tarihli ve Mehmed Nuri ketebeli Kur'an'ın sonundaki rokoko süslemenin ortasında. gene, İst. Üni. K. A. 57 dedir.

⁶ Raşit ketebeli Kur'an'ın tezhibinde. (İst. Üni. K. A. 5768). Aynı şekilde Hüseyin Hüsni'nün hocasının ismini zikreden 1260 ve 1287 tarihli iki imza cümlesi daha mevcuttur (bk. burada No: XXVII).

bilgilerden başka herhangi bir bilgiye rastlamak kabil olamadı. Ne baba adı, ne doğum veya ölüm tarihleri ve ne de gömülü bulunduğu yer.

Yalnız, Dr. Süheyl Ünver'in tahmin ve görüşüne göre⁷; 1219 (1805) tarihli bir eserine rastladığı, çiçek ve buket rassamı Seyyid Mehmed ismindeki kimsenin talebesidir. Fakat bunu kat'i şekilde tevsik edici bir delil yoktur.

Şimdi, yukarıdaki imzalardan çıkartılan gerçekleri şöyle sıralayabiliriz:

1) 1252 (1836) tarihinde hayat-tadır.

2) Kendisi, sarayın başmücellitlerindedir. Bunu 1252 tarihinde söylediğine göre, Sultan II. Mahmud'un olması gerekir. Böylece müzehhipliği yanında ciltçiliği de vardır.

3) Devrinin tanınmış müzehhibi Hüseyin Hüsni'nün de tezhip hocasıdır⁸. Bir de, eserlerindeki tezhip uslûbu, kendisinin bir ressam ve rokoko tarzındaki süslemenin ustası olduğunu göstermektedir.

⁷ Aynı eser sh. 15.

⁸ Bu husus da calibi şüphedir. Zira Hüseyin Hüsni'nün imzasında belirttiği Seyyid Ahmed'in Hezargradizade olduğu bir yakıştırmaya dayanmaktadır (bk. aynı eser, sh. 15).

VI

AHMED HAZINE

Tezhiplediği eser:

Tarihsiz¹ ve Ahmed b. Mehmed Han (Sultan III. Ahmed) imzalı, 47.5 x 35 cm. ölçüsündeki, gene Sultan III. Ahmed'in tuğra ve tuğra şeklindeki yazılarını havi albümün cilt kapağı (iç ve dış kısımları) üzerindeki süslemeler².

Tezhipleme tarihi : 1140 (1727)

Zehebe kaydı : كيه و ذهبه الفير
مجد احمد خزنة سنة ١١٤٠

Bulunluğu kitaplık : A. III. No: 3653

Uslûp özelliği :

Cilt kapağının üzeri; sedef serpeli siyah renk zemin üzerine yaldızla, naturel çiçek ve yaprak motifleri işlenmiş ve üzeri lakelenmiştir. Kapağın iç tarafı ise; kırmızı zemin üzerine yaldızla halkâr tarzında bir buket motifi, rokokonun tesirinde olarak resmedilmiştir (bu kısım lâkeli değildir).

¹ Sultan III. Ahmed'in vefatı, 1149 (1736) dir.

² İmza sadece kapakta vardır. Bunun, metni teşkil eden tuğraların etrafındaki süslemeye de ait olacağı belli değildir.

Sanatkârın kimliği :

Zehebe cümlesinin bize bildirdiğine göre, hem hattat, hem müzehhip, hem de mücellit olarak, komple bir sanatkârla karşı karşıya bulunuyoruz, demektir. Filhakika, mevzubahis eserin, gerek cilt yapısı, gerekse üzerindeki süsleme ve cilt kabının bordüründeki farsça mısraların talik hattı, şaheser derecesinde sanatkâranedir. Üstelik bu kab, lâkelenmiştir. Herhalde bunun da ustası, gene aynı sanatkâr olmalıdır³.

³ Mücellit olarak kendini tanıtmış olması bu ihtimali çok kuvvetlendiriyor. Esasen, Dr. S. Ünver bu sanatkârı, "Edirnekâri Lâke San'atkârları" arasında saymıştır. (Bk. Vakıflar Der-gisi, Sayı: VI, sh. 15).

1140 (1727 - 1728) tarihinde hayatta bulunan bu sanatkâr, sarayın hazine dairesinde vazifeli olmalıdır ki isminin sonuna bir lâkab olarak "Hazine" kelimesini koymuştur⁴.

Bunun dışında başkaca bir bilgimiz yoktur⁵.

⁴ İsmiinin sonundaki bu kelimeyi bu şekilde yorumlamak temayülü yaygındır. Hakikati halde, ne mânada kullanıldığının tayini çok müşküldür.

⁵ Gerek bu sanatkâr, gerekse bu album, ayrı bir inceleme konusu olabilecek kadar bir zenginlik göstermektedir. Biz burada sadece bir müzehhibi tanıtmakla yetindik.

VII**AHMED İSLÂMBOLİ, El-Hac¹****Tezhiplendiği eser:**

1306 (1888) tarihli ve Yahya Hilmi ketebeli, 12 x 19 cm. ölçüsündeki delail ül-hayrat isimli eserin başlıkları ve minyatür tarzındaki, Mekke ve Medine resimleri ile bütün nokta gülleri.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ذهبه الحاج احمد
الاسلامبولي

Bulunluğu kitaplık : Y. Y. No: 122

Uslûp özelliği:

Başlıklarda bol yeşil ve sarı altın ile az miktarda lâcivert kullanılmış olup, zemin, üzeri birbirine ince dallarla irtibatlı bulunan küçük mine çiçekleri ile bezenmiştir. Görünüş itibariyle klasik devir tezhibi taklit edilmek istenmiştir. İnce bir işlenişi vardır. Fakat kullanılan motifler itibariyle oldukça değişikliğe uğramış ve karakterini kaybetmiştir.

¹ İstanbullu demektir.

Sanatkârın kimliği:

Buradaki mevcut eserine ve devrine göre, usta bir müzehhip olduğu anlaşılmaktadır. Kimliği hakkında ise, maalesef fazla bir bilgi yoktur. Sadece İstanbullu olduğunu kendi imzasında belirtmiştir. Yahya Hilmi² nin, 1306 (1888) tarihinde yazmış olduğu eseri tezhiplendiğini düşünürsek, bu tarihte de hayatta olduğu tahmin olunabilir. Zira tezhibin, eser ile birlikte tamamlandığı, bariz olarak görülmektedir. Bir de, İbnülemin Mahmud Kemâl³ Yahya Hilmi'den bahsederken kâğıtçılar kethüdası Hacı Ahmed efendinin teshibinden söz etmektedir ki, bu zatın, üzerinde durduğumuz Hacı Ahmed İslâmbolî olması çok muhtemeldir. Bu takdirde, kâğıtçılar kethüdası⁴ olarak, bir vazifesi bulunduğu da anlaşılır .

² Tanınmış hattat. Vefatı 1325 (1907) dir. (Son Hat. sh. 460).

³ Aynı eser ve aynı sahifede.

⁴ Kâğıtçı esnafının kâhyası demektir.

VIII AHMED VEHBI

Tezhiplendiği eser:

1146 (1733) tarihli ve Ahmed Rasim ketebeli, 12 x 18 cm. ölçüsündeki kur'an sûrelerinin (en'am ve vb.) başlık ve diğer sûre başlıkları ile bazı sahifelerde satır araları, bütün noktalar ve son sahifedeki halkâr tarzındaki levha.

Tezhiplene tarihi : 1146 (1733)

Zehebe kaydı : (Resim 4)

ذمه احمد وهبى ١١٤٦

Bulunluğu kitaplık : E. H. No: 395

Uslûp özelliği:

Bol altın ve mavi renk kullanılarak yapılmış zemin üzerine, küçük çiçek motifleri ve rumîler yapıp, yapraklar gayet ince bir şekilde iğnelenmiştir. İnce ve sanatkârane bir tezhip numunesidir. Keza, son yapraktaki birbuçuk sahifelik halkâr tarzı da, çok ustalıklı yapılmıştır.

Sanatkârın kimliği:

Şimdilik, 1146 (1733) tarihinde hayatta olduğu, gerek tezhipte, gerekse halkârî tarzında usta bir sanatkâr olarak görüldüğü söylenebilir.

IX AHMED ZİYÂİ EL - TOKADI

Tezhiplendiği eser:

Tarihsiz¹ ve ketebesiz, 12 x 16 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (fatih ve bakara sûrelerinin, tam sahife etrafı); hizip, aşir ve secde gülleri (Resim 5).

Tezhiplene tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : ذمه احمد اضبانى

التوفادى

Bulunluğu kitaplık : H. S. No: 101

Uslûp özelliği:

Oldukça kaba bir şekilde desenlenip boyanmıştır. Herhangi bir uslûp mevzubahis değildir. Kullanılan yaldızın bakır nisbeti fazladır. Noktalar da benek halinde, gene aynı bakır yaldızla yapılmıştır. Sûre başlıkları da, keza aynı şekildedir.

Sanatkârın kimliği:

Yaklaşık olarak XIX. yüzyıl ilk yarısı içerisinde yaşamıştır, denilebilir. Tokatlı olduğu da kendi nisbesinden anlaşılıyor.

Buradaki süslemesine göre sanatkâr bir tarafı görülmüyor.

¹ Üzerinde 1235 (1819) tarihli bir vakıf kaydı vardır. Hat bakımından da fazla bir değer taşımayan bu Kur'an'ın yazılış tarihi yaklaşık olarak XIX. y. y. ilk yarısıdır.

X ALİ NAZMI

Tezhiplendiği eser:

1331 (1912) tarihli ve el-Hac Seyid Hasan Rıza ketebeli, 18.5 x 30 cm. ölçüsünde, sekiz ciltlik "Sahih ül - Buhar" isimli eserin¹, her cildin başlığı,

¹Bu eser, sekiz cilt halinde Sultan Mehmed Reşad (1327 - 1336) için yazılmış ve bu padişah tarafından da, okunmak üzere Hırka-i Saadet Dairesine 1331 senesinde vakfedilmiştir (eserin sonundaki kayıttan).

bahis başlıkları, bütün noktalar ve son sahifelerinin alt kısımları.

Tezhiplene tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : (Resim 6)

ذمه على نظى

Bulunluğu kitaplık : H. S. No: 39

Uslûp özelliği:

Bol miktarda yeşil ve sarı altın ile, mavi renkler kullanılmış ve gene bol

miktarda iğne perdahı yapılmıştır. Desen, motif ve boyamalar bakımından klasik tezhip üslûbunda yapılmış olup, bu Halile zengin bir görünüşte olmakla beraber, nisbeten sadelikten uzaklaşmıştır. Mamafih, çok sanatkârane bir şekilde yapıldığı hemen göze çarpmaktadır.

Sanatkârın kimliği:

Sultan Mehmed Reşad için, devrin tanınmış hat sanatkârı² tarafından hususi surette yazılıp, gene hususi olarak tezhiplenmiş olmasına rağmen, müzehhibin kimliği hakkında maalesef, yakın tarihimizde yaşamış olmasına rağmen bir bilgi bulmak kabil olamadı. Sadece, 1331 (1912) sıralarında hayatta olduğu istidlal olunabilir. Ayrıca, süsleme-

² Aynı zamanda müzehhip. (Bk. burada No: XXVI).

nin, bu son devrin canlanan tezhibine bir numune olabilecek nitelikte olması da, bu zatın usta bir müzehhip olduğunu göstermektedir.

Kendisini tanıyabileceğini tahmin ettiğim, Dr. Süheyl Ünver, kimliği hakkındaki soruma, yazılı olarak şu cevabı verdi³; "kendisini tanıdığım Ali Nazmi, posta ve telgraf nezareti memurluğundan emekli idi. Babâli yokuşunda klişecilik ve küçük kıt'ada matbacılık yapardı. 1916-1923 yılları arasında, hattat Hulusi efendinin ders günleri, medresetül hattatine gelerek, talik öğrenmeye çalışırdı. Bilhassa pul ressamı olarak tanınmıştır. İlk Millî Mücadele pullarını kendisinin yaptığını söylerdi".

Bu izahat arasında maalesef, vefat yılı ve gömülü olduğu yer yoktur.

³ Bu cevap 9. Haziran 1970 günü verilmiştir.

XI

ALİ RIZA, el-Hac

Tezhiplendiği eser:

1292 (1874) tarihli ve Mehmed Şevket ketebeli, 23 x 34.5 cm. ölçüsündeki kur'anın, serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin, tam sahife etrafı ile aynı sahifelerin dış kenarları); sûre başlıklarının çerçeve halindeki kenarları; nokta gülleri ve ketebe kaydının etrafı (Resim 7).

Tezhiplene tarihi : 1300 (1882)

Zehebe kaydı : ذهب علی رضا افندی¹

Bulunluğu kitaplık : M. No: 65

¹ Bu kayıt, kırmızı mürekkeple ve nisbeten itinalı bir şekilde yazılmış olması ve bilhassa "efendi" kelimesinin bulunmasıyla, sonradan yazılmış olduğu şüphesini uyandırmaktadır. Mümkündür ki eserin hattatı tarafından yazılmış olsun.

Uslûp özelliği:

Serlevhada, fatiha ve bakara sûrelerinin etrafı ile, kubbe şeklindeki başlıkları, klasik tezhip tekniği ile yapılmış olup, floral motifler ve iğne perdahı ile süslenmiştir. Zeminde, lâcivert ve altın yıldız hakim durumdadır. Bu sahifelerin dış kenarları ile, son ketebe kaydının etrafındaki süslemeler ise halkâr tarzındadır. Nokta gülleri, büyücek ölçüde olup, mücevher nokta tarzındadır ve yıldız zemin üzerine küçük çiçek motifleri, renkli olarak bezenmiştir. Bu halyle kendine özgü bir nitelik göstermektedir.

Sanatkârın kimliği:

Bugün için, bu zatı sadece, 1300 (1882) tarihinde hayatta olan ve kitap süslemesinde mahareti bulunan bir sanatkâr olarak tanımak mümkündür.

XII ALİ ÜSKÜDARİ

Tezhiplendiği eserler:

1) 1151 (1738) tarihli ve Mehmed Emin ketebeli, 11,5x17 cm. ölçüsündeki dua kitabının¹ başlıkları, kısmen satır araları, ketebe sahifesi ve bütün noktalar (Resim 8).

Tezhiplene tarihi : 1152 (1739)

Zehebe kaydı : (Resim 9)

عمل علی الاسكندري
سنة ۱۱۵۲

Bulunluğu kitaplık : Y. Y. No: 856

Uslûp özelliği:

Özel bir uslûpla, altın yaldız ve mavi renk zemin üzerine çeşitli renklerle küçük floral motifler yapılmıştır. İnce ve sanatkârane bir görünüme sahiptir. Esasen bu y. y. nin ilk yarısında (XVIII. y. y.); devrin karakteri icabı, tezhiplerde bol miktarda çiçek motifleri yer almıştır. Ali Üsküdarî ise, bu uslûbu geliştirerek, bunun en iyi bir ustası olduğunu göstermiştir.

2) Tarihsiz, Sultan III. Ahmed'e ait (1115/1143 - 1703/1730), 28x45 cm. ölçüsündeki murakka'nın lâkelenmiş kabı ve üzerindeki süslemeleri⁴.

Tezhiplene tarihi : 1136 (1723)

Zehebe kaydı :

Bulunluğu kitaplık : A. III. No: 3652

Uslûp özelliği:

Cilt kapağının üzeri; siyah renk deri üzerine, sarı zeminli salbekli şemse ve köşebentler içerisine kırmızı ve siyah hatlar ile çiçek, yaprak ve bulut motifleri yapılmıştır. Ayrıca, kapağın üzeri, altın yaldız ve çeşit renklerle rumî, ha-tâi ve bulut motifleriyle bezelidir.

İç kısmı ise; kahverengi deri zemin üzerine, yaldızla salbekli şemse, köşebent ve bordür süslüdür. Bunların içeri de, gene yaldızla, stilize çiçek, dal ve yaprak motifleriyle doldurulmuştur. Bu kısım lâke değildir.

¹ Bu dua kitabının içerisinde, daha başka ketebeli ve müzehhep risaleler varsa da, yalnız 3b - 11a yaprakları arasındaki risalenin tezhibi Ali Üsküdarî imzalıdır.

Sanatkârın kimliği:

XVIII. yüzyılın ilk yarısı içerisinde halkâr tarzındaki süsleme ve bilhassa lâkencilikle temayüz etmiştir. İmzalı, lâkelenmiş bazı eserleri; ezcümle cilt kapakları, deri ve karton üzerine müzehhep kaleminden ve yay'ları halen T. K. S. Müzesinde mevcut olduğu gibi², özel koleksiyonlarda da³ mevcuttur. Lâkin doğum ve ölüm tarihleri, gömülü olduğu yer, san'at hocası gibi bilgiler maalesef bilinmiyor. Bilinen yalnız; eserlerindeki tarihlerden en erkeni 1136 ve en geçi de 1175 olduğuna göre, bu tarihler arasında hayatta olduğudur. Bilhassa Sultan III. Ahmed'in murakka'nının kabını pek nefis şekilde lâkelediği⁴ gözönüne alınırsa, saraya mensubiyeti de muhakkak addedilebilir.

² Bu eserlerden T. K. Sarayındakilerin cins ve adetleri şöyledir: 5 adet kaleminden kubur (C. Y. No: 370, 371, 372, 373, 374), 1 adet yazı çekmececi (C. Y. No: 459), 1 adet Sultan III. Ahmed murakka'nın kabı (burada, yukarıda 2. eser olarak tavsifi verilmiştir), 2 adet yay (Silâh Seksiyonu No: 1703 ve 2714), (Bu yayların üzerindeki mevcut tarihler 1153 ve 1164 dür).

³ Bu koleksiyonerlerden şimdiye kadar bilinenler şunlardır:

Avukat Halil Ethem Arda; 1155 tarihinde tezhiplenmiş bir dua kitabı, 1171 tarihli bir yazı altlığı ve 1175 tarihli kaleminden kubur.

Ekrem Hakkı Ayverdi; bir şiir mecmuasının 1138 tarihli lâke kabı, ayrıca 1158 tarihinde, Ahmed Üsküdarî hattı ile yazılmış bir mevlût kitabının müzehhep kabı ki, bunda müzehhep imzası olmamakla beraber, uslûp bakımından Ali Üsküdarî'ye aidiyeti mütehasıslarla tasdik edilmiştir.

Bunlardan başka, Necmettin Okyay ve koleksiyoncu Nuri Arlasses'de de bazı eserleri olduğu bilinmektedir. (Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Kemâl Çığ; Türk Tarih ve Arkeolojya ve Etnografya Dergisi 1949, Sayı: 5, sh. 192 ve devamı.)

⁴ Ali Üsküdarî bir Türk lâke sanatkârı olarak tanınmıştır. Fakat lâke altında kalmış olan süslemelerin de kendisine aidiyeti, ancak lâke sanatkârlarının aynı zamanda bir müzehhep ve ressam olmalarıyla izah edilmektedir (bk. burada No: XV, 2 numaralı dip notu).

XIII

BAHAEDDİN

Tezhiplendiği eserler:

1) 1330 (1911) tarihli ve el-Hac Seyyid Hasan Rıza ketebeli¹, 30 x 49 cm. ölçüsündeki kur'anın, iki sahifelik zahriye; serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin etrafı); son 355 b ve 356 a yapraklarındaki tam sahife halinde levha, 354 b ve 355 a yapraklarının alt kısımları; sûre başlıkları; secde, hizip ve aşir gülleri ile tek mil durak noktaları².

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : (Resim 10)

المزهب بهاء الدين

Bulunluğu kitaplık : Y. Y. No: 325

2) 1318 (1899) tarihli ve el-Hac Kâmil (Akdik) ketebeli, 63 x 42 cm. ölçüsündeki hilye - levha'nın yazı etrafı, noktaları, cetvelleri ve bordür kısmı.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ذهبه بهاء الدين
Bulunluğu kitaplık : Arda No: 135

1. Eser: Sarı ve yeşil altın ile çeşitli renkler (lâcivert, mavi, tuğla kırmızısı, yeşil vb) kullanılarak, karakterlerini kaybetmiş çeşitli motifler, şahsi bir desen içerisine ve gene şahsi bir kompozisyon halinde göz alıcı bir istifle bezenmiştir. Son devir tezhip sanatının canlandırılması çabalarının, güzel bir örneği sayılabilir. Bilhassa, bir Sultan için yazılan esere de, o devir

¹ Bu hattatın, diğer bir eseri de, Ali Nazmi isimli bir müzehhip tarafından tezhiplenmiştir. (Bk. burada No: X.) Ayrıca, bu zatın aynı zamanda muvaffak bir tezhip ustası olduğu için bk. burada No: XXVI.

² Bu Kur'an, Sultan Mehmed Reşad (1327 - 1336) için yazılıp, tezhiplenmiştir.

için gereken süsleme dikkati gösterilmiştir. Yalnız, durak noktalarının tezhiplene rokoko usulü hakim olmuştur.

2. Eser: Yazıların etrafındaki süsleme, tezhip tekniğinde yapılmış olup, yukarıdaki 1. eserin süsleme özelliğini taşımaktadır. Bordür kısmındaki süsleme ise; altın yaldızla dal ve yaprak motifleri, halkâr tarzında yapılmıştır. Esas bakımından her iki eserdeki süsleme tekniği aynı görünüştedir.

Sanatkârın kimliği:

Pek çok tezhip sanatkârının olduğu gibi, bu zatın da yazılı bir biyografisi maalesef yoktur.

Kimliği hakkında Dr. Süheyl Ünver'den bilgi ricasında bulunduğumda, yazılı olarak şu izahatı verdi³: "kendisi evvelâ bir mücellit, sonra müzehhip-tir. Babası da bir mücellit olup, adı Nureddin'dir⁴. Beyazıtta, bu tür işleri yapan bir dükkânı vardı. Babasından sonra kendisi, bu dükkâna sahip olmuştur⁵. Fakat, içerisinde bulunduğumuz yüzyıl başlarında bu sanatlara değer verilmemesinden, dükkânı kapatıp ihtiyar yaşlarında, Güzel Sanatlar Akademisi Şark Tezyini Sanatlar Şubesi'ndeki Tezhip Bölümüne hoca olmuşsa da, burada fazla kalamamıştır. Birara T. K. S. Kütüphanesinde, mücellit olarak çalışmış (1936 - 38) ve bu arada vefat etmiştir⁶.

³ 9.6.1970 tarihinde.

⁴ Nureddin Efendinin müzehhipliği de vardır. İmzalı bir eseri için bk. burada No: XXXIX.

⁵ Bk. Dr. Süheyl Ünver; Hezarğadizade Ahmed Ataullah, Hayat ve Eserleri sh. 5, 6.

⁶ Bu bilgi, o tarihlerde mevzubahis Müze kütüphanesinde vazifeli olan memurlardan öğrenilmiştir.

XIV

BAYRAM b. DERVİŞ ŞİR

Tezhiplendiği eser:

930 (1523) tarihli ve Abdullah b. İlyas ketebeli, Sultan Süleyman b. Selim Han (Kanunî Sultan Süleyman)¹ için yazılmış 17 x 25 cm. ölçüsündeki kur'anın iki sahifelik zahriye; serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin etrafı) yaprakları, levha halinde tam sahife; tekmiil secde, aşir ve hizip gülleri; sûre başlıkları, nokta gülleri ile 477 a yaprağının alt kısmı ve 477 b yaprağında ki salbekli şemse şekli (Resim 11).

Tezhiplene tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : (Resim 12)

ذهبه نقاش بىرام س درويش شير

Bulunluğu kitaplık : E. H. No: 58

Uslûp özelliği:

Gerek kullanılan altın yaldız çeşitleri ile diğer reknler, gerek se desen ve motifler bakımından XVI. yüzyıl klasikleşmiş tezhip numunesidir. Esasen eser, XVI. yüzyıl Sultanı için yazılıp tezyin edilmiştir. Binaenaleyh doğrudan doğruya bu yüzyıl orijinal özelliğini taşımaktadır.

Sanatkârın kimliği:

Kanuni Sultan Süleyman devri (922 - 974) ehlihîref defterlerinden, 965 - 66 tarihli olan defterde², "cemaatı rûm nakkaşları" başlığı altında sıralanmış nakkaşlar arasında, "Bayram Derviş" ismi de geçmektedir ki, hemen bu ismin üzerinde "fevt oldu 962 muharreminin 23. gününde" kaydı görülür. Karşısında da aldığı ücret olarak 17 akçe yazılıdır. Bu gurupta, nakkaş başı olarak ismi geçen "Kara Memi"nin ücreti ise 25.5 akçedir³.

¹ Buna ait bilgi, aynı eserin 477a yaprağındaki müzehhep madalyon içerisinde yazılıdır.

² T. K. S. Müzesi Arşivi, D. No: 9612, sh.. 2a

³ Kara Memi hakkında, bk. burada No: XXX.

Gene bu tür defterlerden bir diğerinde de⁴, bayram münasebetiyle sanatkârların, hükümdara (Kanuni Sultan Süleyman) takdim ettikleri hediyeler arasında nakkaş Bayram'ın iki adet nakışlı kuburu ile iki adet nakışlı gez'i⁵ bulunduğu kayıtlıdır.

Burada ismi geçen nakkaş Bayram Derviş'in, mevzubahis Bayram b. Derviş ŞİR ile aynı kimse olduğundan, her halde şüphe edilemez.

Bu durumda, Bayram b. Derviş ŞİR'in kimliği, yukarıdaki satırlar arasından çıkarabileceğimiz bilgi kadarı ile yetinmemiz gerekiyor; baba adının, Derviş ŞİR olduğu, esasen kendi imzası içerisinde münderectir. Kanuni devrinin bir müzehhibi olduğu da, bu kur'anın Kanuni'ye hediye olarak verilmek üzere 930 tarihinde istinsah edilip, tezhiplenmiş olmasıyla kat'ileşiyor. Bunu yukarıdaki kayıt da doğrulamaktadır. Ayrıca, saray nakışhanesinde çalıştığını ve başında Kara Memi Çelebi'nin olduğunu da, gene bu kayıtlardan öğreniyoruz. Ve nihayet ölüm tarihi olarak da 23 muharrem 962 (19 Aralık 1554) günü gösterilmiştir.

Bunlar haricinde milliyeti, memleketi ve doğum yılı ile gömülü bulunduğu yer, şimdilik meçhulümüzdür.

Sanattaki mahareti ise; önümüzdeki örneğin bir kollektif çalışma eseri olarak görülmesine rağmen, desen ve renklerin imtizacı, motiflerin istiflenmesi gibi, bir tezhibe şahsiyet kazandıran unsurların, buradaki olgunluğu, üzerinde durduğumuz sanatkârın da, san'at görüş ve kabiliyetini göstermeye yetmektedir.

⁴ T. K. S. Müzesi Arşivi, D. No: 6503.

⁵ Kubur; içerisinde kâğıt, kalem veya ok konulan, yuvarlak mahfazadır. Gez ise; ok'ların uç tarafındaki oyuklu kısımdır.

XV

ÇAKERİ

Tezhiplendiği eser:

Tarihsiz¹ ve katebesiz, 22.5x13.5 cm. ölçüsündeki bir "mecmua-i şüera" kitabının lâkelenmiş cilt kapağı (dış ve iç kısımları) ve üzerindeki süslemeler².

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : رقم چاکری
Bulunluğu kitaplık : E. H. No: 1470

Uslûp özelliği:

Cilt kapağının dışı; orta yeri, siyah zemin üzerine çeşit renkli olarak naturel çiçek ve yaprak motifleriyle, resme kaçan bir uslûpla süslenmiştir. Bordür kısmı kırmızı zeminde yaldızla, sıralama küçük rumî motiflerle cetvelidir.

Kapağın iç kısmı, ise; orta yeri, kırmızı zemine yaldızla, rokoko, dal yaprak ve çiçek motifleri, halkâr tarzında resmedilmiştir.

Bordür kısmı; filizi renk zemine yaldızla, kapağın dış yüzünün bordüründe olduğu gibi, gene sıralama zencirek cetvelidir.

Ayrıca, bütün bu süslemelerin üzeri lâkelenmiştir.

¹ Aşağı yukarı XVIII. y.y.

² Burada, ilk nazarda sanatkârın lâke ustası mı, yoksa müzehhip mi olduğu anlaşıl原因yor ise de, lâke ustalarının aynı zamanda bir müzehhip ve ressam olabileceği, genellikle kabul edilmiştir (bk. Kemâl Çiğ; Türk Kitap Kapları sh. 17) nitekim, Ali Üsküdarî de bir lâke sanatkârı olmakla beraber, müzehhip olarak bir eserine rastlanmıştır (bk. burada No: XII). Ayrıca, kimliği hususundaki bilgide de bu husus açıkça anlatılmaktadır.

Sanatkârın kimliği:

Buradaki kendi eseri üzerinde rastlanan zehebe kaydından kimliği hususunda bir ip ucu elde etmek mümkün değildir. Hatta, hiç olmazsa yaşadığı devri bile öğrenemiyoruz. Ancak, kendisinin, aynı zamanda bir şair olarak da tanınması dolayısıyla, bir tezkere-i şüera'da³ şu bilgiye rastladık: (bugünkü Türkçe ile ve kısaltılarak) "ismi Ali'dir doğumu, takriben 1080 civarıdır⁴ tevazuundan Çakerî mahlasını almıştır⁵ nazımda olduğu gibi cilt ve tezhip san'atında da yegane üstad idi meşhur hattatların yazdıkları kur'an, en'am ve kıymetli kitapları pek nefis bir şekilde ciltler ve tezhiplerdi. Hele kitapların ciltleri üstüne şeffaf bir zar çekerdi ki⁶, zamanla hem kitap ciltlerinin dış tezyinatı bozulmaz, hem de, ince billûr arkasından görünür gibi bir manzara verirdi. Görenler bu san'at ve nefasete hayran kalırlar, yürekleri titrerdi. Vefatı 1160 (1747) yılı civarıdır."

Hakikaten buradaki eserde de, hem cilt ve lâke sanatının, hem de tezhipçiliğinin kurretini göstermek mümkün olmaktadır.

³ Ali Emirî; tezkire-i şüera-i amîd; C. 1, sh. 125 - 129, İst. 1328.

⁴ Tezkere, amâli yani Diyarıbakırlı şairlerden bahsettiğine göre, Çakerî'nin de Diyarıbakırlı olduğu anlaşılıyor.

⁵ Çaker'in lûgat mânası; kul, bende demektir.

⁶ Lâke'yi ve vasıflarını anlatıyor.

XVI

DERVİŞ MEHMED

Tezhiplendiği eser:

1110 (1698) tarihli ve Hafız Mehmed ketebeli, 14 x 19.5 cm. ölçüsündeki kur'anın, serlevha (fatıha ve bakara sûrelerinin, tam sahife olarak etrafı); sûre başlıkları; hizip, secde ve aşir gülleri; tekmiil noktaları ile en son sahifedeki, tam sahife halinde, tahrirli halkâr.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : (Resim 13)

ذهب درویش محمد

Bulunduğu kitaplık : E. H. No: 140

Uslûp özelliği:

Klasik uslûpta, altın yaldız ve mavi renk zemi üzerine yapılmış ve iğne perdahı ile de zenginleştirilmiştir. Bilhassa kenar süsleri olarak yapılmış geç-

meler çok sanatkâranedir. Son sahife-deki halkâr tarzındaki süslemeye, kırmızı çizgilerin kullanılmasıyla da zengin bir görünüş verilmiştir. Bu haliyle, bilhassa halkârde özel bir uslûp ve karakter hakimiyeti barizdir.

Sanatkârın kimliği:

Literatürde nakkaş veya müzehhip olarak böyle bir isme tesadüf olunmadı. Halbuki, mevcut tezhibinden çok sanatkâr bir usta olduğu anlaşılmaktadır. Klasik tezhipte olduğu kadar, halkârde de ustalığı ve kendine has uslûbu bariz olarak görülüyor. Mamafih XVII. yüzyıl sonunda saray nakışhanesinde kollektif bir çalışma ile tekemmül ettirilmiş olduğu hissini vermektedir. Bununla beraber, eserin istinsah tarihi olan 1110 (1698) yılında hayatta olan "Derviş Mehmed" isimli bir müzehhibin varlığını kabul edebiliriz.

XVII

EBUL GANİM b. EBİL - NECİB b. EBİL GANİM el - MERAGI

Tezhiplendiği eser :

582 (1186) tarihli ve Bağdatlı Mehmed b. Altıntaş b. Abdullah el-Mukrî ketebeli, 24 x 32.5 cm. ölçüsündeki kur'anın zahriye ve serlevha (fatıha ve bakara sûrelerinin etrafı) sahifeleri levha halinde; sûre başlıkları; hizip, aşir ve secde gülleri; durak noktaları.

Tezhiplene tarihi : 582 (1186 - 87)
Zehebe kaydı : (Resim 14)

... وروع من تذهب كتاب الله . . . الحمد المذنب الفقير
... ابو القاسم بن ابي النجب ابن ابي القاسم المذنب
المرآغي له توميد من العصر ثمانية سنه . وافق فراع
في شهر سنة اثنين وثمانين وحس مانه...

Bulunduğu kitaplık : Y. Y. No: 742

Uslûp özelliği :

Zahriye sahifesinin levha halindeki süslemesi tamamiyle arabesk tarzındadır. Zemine altın yaldız hakimdir. Üzerindeki motifler de kah mavi üzerine yaldızla, kah yaldız üzerine renkli olarak yapılmıştır. Diğer süslemelerde; gene altın yaldız üzerine şekilsiz motifler ve daha ziyade geçmeler halindedir. Durak noktaları çokgenli olup, üzerlerine rastgele yaldız sürülmüştür. Heyeti umumiyesi itibariyle bir arap tezhibi niteliğindedir.

Sanatkârın kimliği:

Bu zatın, bir kısım kimliğini zehebe kaydından okumak mümkündür; evvelâ bir arap secceesine maliktir. Ya-

ni, aslen ve neslen arap olduğunu gösteriyor. Meraga¹ kasabası ile de ilintisi vardır. 582 (1186) yılında, kur'anın

¹ İki tane Meraga kasabası vardır. Biri; Azerbaycan'da, Tebriz'in güneyinde bulunan bir kasabadır ki, Hulagu zamanında (1217-1265) payitaht olmuştur, rasathanesi ile meşhurdur. Diğeri ise; Mısır'ın güneyinde küçük bir kasabadır (bk. Kamus-ül-âlam, Meraga maddesi).

Bu zatın, bir arap seceresi gösterdiğine göre, daha ziyade Mısır'daki meraga kasabasından olduğu tahmin edilebilir.

istinsahı ile birlikte, tezhibini de yapmıştır ve bu tarihte, 80 yaşında olduğunu ve ömründen ümidini kestiğini de ifade etmektedir.

Buradaki tezhibin, motif ve karakteri de arap tarzındadır. Yalnız burada önemli olan nokta, 582 gibi oldukça erken bir devrin arap süsleme özelliğidir. Şekilsiz olan motiflerin üzerine sürülen yıldız ve boyalar, lalettayin olmasına mukabil, geçmeler halindeki cetveler fevkalâde sanatkâranedir.

XVIII

FADLULLAH b. ARAB

Tezhiplendiği eser:

912 (1506 - 7) tarihli ve bizzat kendisinin yazdığı, 17.5 x 26 cm. ölçüsündeki iki adet¹ en'an sûresinin birer başlığı, nokta gülleri ve sahife cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 912 (1506 - 7)
Zehebe kaydı : ك. و ذهب نقاش²
فضل الله المعروف بابن العرب... في تاريخ سنة اثني عشر وتسع مائة.

Bulunduğu kitaplık : E. H. No: 320,
321.

Uslûp özelliği:

Her iki eserin birer başlıklarından ibaret olan tezhip nümunesinde; birinde zemin kiremit rengi, diğerinde lâciverttir. Az miktarda altın yıldız kullanılmıştır. Küçük yaprak ve mine çiçeği motifleri ve bunları birbirine bağlayan ince dallar altın yıldız iledir. Klasik devir tezhibi niteliğindedir. Nokta-

¹ Birbirinin aynı iki cilttir.

² Her iki cildin de ketebe ve zehebe kayıtları aynıdır.

lar yuvarlak altın yıldız iledir. Ustalıkla yapılmış ve kişiliği olan bir tezhip nümunesidir.

Sanatkârın kimliği:

Eserin aynı zamanda kâtibi olup, yazıda da muvaffak bir hattat olarak görülmektedir. XV. yüzyıl sonlarında ve XVI. yüzyıl başlarında, yazıda ve tezhipte bu derece muvaffak bir sanatkâr olmasına rağmen, literatürde ismine rastlamak kabil olmadı. Yalnız 911 (1505 - 6) tarihli bir maaş defterinde³ bir, nakkaş Fadlullah ismine rastlanmaktadır ki, eserdeki tarih ile uyuşturduğundan aynı kimse olduğuna hükmedilebilir. Eğer böyle ise, Sultan II. Beyazıt (886 - 918)⁴ devri saray nakışhanesi mensuplarındandır. Gene aynı yerde gösterdiğine göre, maaşı da 500 akçedir.

³ İst. Belediye Kütüphanesi Muallim Cevdet kısmı, No: 0.71-3. Defterin ismi: "Tetimme-i Müsveddat-ı İn'âmet ve Tasaddukat ve Teşrifat ve İrsaliyat" ve "Adât ve Nevkeriyye ve Gayrihû Vacibi Sene 911" (bk. Türk Nakış Tarihî Araştırmaları; Rifkî Melül Meriç, sh. 49).

⁴ Sultan II. Beyazıt, Fatih Sultan Mehmed'in oğludur.

XIX

FERHUNDE (ONGUN) VE FEYZULLAH (DAYIGİL)

Tezhiplendiği eser:

Tarihi olmayan ve Mahmud el-Mevdut ketebeli, 13.5 x 22.5 cm. ölçüsündeki hilye-kıt'nın dış bordürü; küçük, altın yaldız mücevher noktaları ve halkâr tarzındaki diğer süslemeler.

Tezhiplene tarihi : 1364 (1944)

Zehebe kaydı : (Resim 15)

رسمة وضمن الله ١٣٦٤
ذمه فرخنده

Bulunduğu kitaplık : C. Y. No: 318,
sh. 8b

Uslûp özelliği:

Burada, ayrı ayrı iki özelliği belirtmek gerekiyor:

1) Desen; özel bir kompozisyon olup, küçük floral motifler, açık ve sa-

de bir şekilde ve ustalıklarla resmedilmiştir (resmeden Feyzullah Dayıgil).

2) Reklendirme; kullanılan altın yaldız ve diğer renkler, çizilmiş olan desenlerin üzerine, gene dikkatlice sürülmüştür. Burada herhangi bir özellik mevzubahis değildir (renklendiren: Ferhunde Ongun).

Sanatkârların kimlikleri:

1) Feyzullah (Dayıgil): Güzel Sanatlar Akademisindeki Türk Tezminatı Şubesinde, Çinicilik Bölümü hocalığı olarak, uzun yıllar ders vermiştir. Soyadı "Dayıgil"dir. Halen vefat etmiştir. Ölüm tarihi:

2) Ferhunde Ongun): Gene, Güzel Sanatlar Akademisindeki Türk Tezminatı Şubesinin Tezhip Bölümünden, 1946 yılında mezun olmuştur. Halen İst. Olgunlaşma Enstitüsünde hocalık yapmaktadır.

XX

GÜZİN AKINCI

Tezhiplendiği eser:

1269 (1852) tarihli ve Mehmet Şefik Ketebeli, 14 x 20.5 cm. ölçüsündeki kur'an sûrelerinin (amme ve vb.) başlık, sûre başlıkları ve nokta gülleri.

Tezhiplene tarihi : 1364 (1944)

Zehebe kaydı : ذمه كزبن آبيحي
١٣٦٤

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 30

Uslûp özelliği:

Klasik desen, renk ve motifler kullanılarak, yeni bir kompozisyon teşkil edilmiştir. Mavi ve lâcivert renkler, genellikle hakimdir. Oldukça ince ve dikkatli çalışılmıştır.

Sanatkârın kimliği:

Bugün için amatör bir müzehhip niteliğinde olan Güzin Akıncı hakkında, Dr. Süleyh Ünver'in verdiği izahat şöyledir¹ "hattat Mehmet Şevki efendinin² büyük kerimesi torunudur. Türk tezhibini, benim Güzel Sanatlar Akademisindeki, Türk Minyatürü ve Tezminatı atölyesinde öğrendi. 1945 yıllarında birkaç sene derslerime katıldı ve tezhibi iyi öğrendi."

¹ Bu izahat 9.6.1970 tarihinde, yazılı olarak verilmiştir.

² Tanınmış hattat Mehmet Şevki Efendinin vefatı, 1304 (1887) dir.

XXI

HAKKI (İSMAİL - ALTINBEZER)¹**Tezhiplendiği eser:**

Tarih bulunmayan² ve Sami ketebeli, 32 x 39 cm. ölçüsündeki yazı-levha'nın bordür kısmı ve koltuk süsleri.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ذهبة حقی
Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 363

Uslûp özelliği:

Sarı vey eşil altın yıldız ile yapılmış üzerine, kıvrık dal ve küçük mine çiçekleriyle, bulut motifleri işlenmiştir. Mavi ve lâcivert renklerin de kullanılmasıyla klasik bir tezhip özelliği belirmiştir. Zencirek halindeki geçme cetve de çok ustalıklı ve temiz çizilmiştir.

¹ Buradaki tezhibin, İsmail Hakkı Altınbezer'e aidiyeti, tezhip üslûbundan anlaşılacaktır.

² Tanınmış hattat Sami Efendinin vefat tarihi 1330 (1912) dir.

Sanatkârın kimliği:

Hattat, müzehhip, ressam, tuğra-keş, hakkâk... olarak Türk Güzel San'atlarının hemen her dalında ustalığı ile tanınmış, yakın tarihimizin ünlü bir sanatkâr hocasıdır. Bugün hayatta olup da, bu sanatlarla ilgilenen çok kimse mutlaka onun talebesi olmuştur, denilebilir³. Zira, çeşitli okullarda hat hocalığı yaptığı gibi, şark tezyini sanatlar mektebinde de yıllarca tezhip dersi vermiştir. Kendisi de, evvelâ babasından⁴, sonrada hattat Sami ve mücellit - müzehhip Bahaeddin efendilerden⁵ hat ve tezhip öğrenmiştir.

Doğumu 1290 (1872), vefatı da 19 Temmuz 1946 tarihidir.⁶

³ Nitekim, burada, imzalı eserleri dolayısıyla isimleri geçen Mihriban Sözer (Keredin), Ferhunde Ongun, Sıtkı Elçin ve Muhsin Demironat tezhip sanatını bu zattan almışlardır.

⁴ Babası, Hacı Mehmed İlmî Efendi de, devrinin (vefatı, 1342) tanınmış hattatlarından-
dır.

⁵ Bahaeddin Efendi için bk., burada No: XII.

⁶ İsmail Hakkı Altınbezer'in hayat ve sanatı hakkında daha geniş bilgi için bk.; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal; Son Hattatlar, sh. 97 ve İbrahim Alaeddin Gövas; Türk Meshurları Ansiklopedisi, sh. 42.

XXII

H A S A N

Tezhiplendiği eser:

1097 (1685) tarihli ve Abdurrahman b. Mehmed ketebeli, 13.5x10 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (fatıha ve bakara sûrelerinin etrafı); hi-
zip, aşîr ve secde gülleri; sûre başlıkları ile en son zehebe kaydının etrafı.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : (Resim 16)

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 9
ذهبة القبر الحقر حسن

Uslûp özelliği:

Henüz klasik üslûp özelliğini fazla kaybetmemiş olmakla beraber, mavi

renk ve altın yıldızla yapılan zemin istiflenmesinden başlayarak, motiflerin şekillerine kadar bir bozulmanın başlangıcı addedilmektedir. Altın yıldız bolca kullanılmış, desen ise, klasik hüviyetini muhafaza etmiştir.

Sanatkârın kimliği:

Kimliği hususunda, XVII. yüzyıl ikinci yarısı içerisinde yaşamış bir sanatkâr olabileceğinden fazla bir bilgi elde etmeye imkân bulamadım. Yalnız 1027

(1618) tarihli bir ehli-hiref defterinde¹, ismi geçen "Hasan" ile aynı şahıs olabileceği kabul edilecek olursa ki, çok muhtemeldir, bu takdirde saray nakışhanesinde yetişmiş olduğu da² buradan anlaşılacaktır.

¹ T. K. S. Arşivi D. No: 10010, sh. 2b ve 3a (bk. Türk Nakış Sanatı Araştırmaları; Rifki Melül Meriç, sh. 16).

² Gösterilen tarihte, Hasan'ın ancak bir talebe olduğu belirtilmiştir.

XXIII

HASAN (Sakin-i Karaman)

Tezhiplendiği eser:

1228 (1813) tarihli ve İbrahim Sitkutî ketebeli, 11 x 17 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (fatihâ ve bakara sûrelerinin, tam sahife etrafı); sûre başlıkları; hizip, secde ve aşîr gülleri ile tekmiil noktaları; zehebe kaydının etrafı.

Tezhiplene tarihi : 1228 (1813)

Zehebe kaydı : زهبه حسن ساكن
قرمان سنه ۱۲۲۸

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 23

Uslûp özelliği:

Süsleme tarzı bakımından burada, genellikle rokoko uslûbu hakimdir. Yalnız, bazı sûre başlıkları ile noktaların işlemelerinde kısmen rokokoya kaçmış olmakla beraber, şekil ve hüviyetlerini kaybetmiş, floral motiflere de yer verilmiş görülmektedir. Gösterişli ve cazip renklerin, noktalarda dahi kullanılmış olmasıyla, göz zevkini okşamakla beraber, alışılmış Türk süsleme sanatından, kısmende olsa uzaklaşmıştır. XIX. yüzyıl süsleme sanatının tipik bir örneği niteliğini taşımaktadır.

Sanatkârın kimliği :

Zehebe kaydında, "Sakin-i Karaman" olduğunu belirtmiş olmakla, Karamanlı olduğu anlaşılıyor. Yaşadığı devir ise; XIX. yüzyıl ilk yarısıdır ve 1228 (1813) yılında yahattadır. (Hat ve Hattatan) da¹ Karamanlı Hasan efendi isminde bir müzehhip ismi geçmekte ve bu zatın ölüm tarihi olarak da 1275 (1858) gösterilmekte ise de; ne burada bahis mevzu olan Hasan'ın aynı kimse olduğuna tam bir kanaat getirilebilir, ne de ölüm tarihine inanılabilir². Binaenaleyh bizim gene, eserin bize verebildiği nispetteki kat'i bilgi ile yetinmemiz gerekiyor. ,

San'at kabiliyeti olarak, devrinin süsleme sanatı anlayışı içerisinde, oldukça usta bir müzehhip olduğu görülmektedir.

¹ Hat ve Hattatan; Mirza Habib, sh. 269.

² Çünkü, bizzat eserin müellifi, isimlerini zikrettiği kimseler hakkında şu notu koymuş bulunuyor: "Bunların tarih-i vefatlarından bazıları takribi olup, bundan ziyade istihbar olunamadı" (aynı eser, sh. 268).

XXIV HASAN b. ABDULLAH

Tezhiplendiği eser:

909 (1503-4) tarihinde, Şeyh Hamdullah b. Mustafa Dede¹ nin, Sultan II. Beyazıt için yazdığı, 23x33 ölçüsündeki kur'anın zahriye; serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin etrafı) ve son 741, 742 nci yaprakları levha halinde tam sahife ve 746 ncı sahifenin alt yarım sahifesi ile bütün secde, aşır ve hizip gülleri; sûre başlıkları; hatim duasının kubbeli başlığı; nokta gülleri.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : (Resim 18)
ذهب حن بن عبد الله
Bulunduğu kitaplık : A. III. No: 5

Uslûp özelliği:

Sarı ve yeşil altın ile diğer renkler, bilhassa mavi desen ve motifler diğer yüzyıllara örnek olacak klasik niteliğini almış özelliktedir. Kusursuz, zevkli ve gayet sanatkârane çalışılmış-

tır². Yalnız, 747. yaprakta bulunan hatim duasının kubbeli başlığı, aynı tezhip özelliğini taşımamaktadır. Esasen bu kısım, Sultan Mehmed b. İbrahim (IV. Mehmed - 1058-1099), emri ile yazılmış olduğu, bu kısmın sonunda belirtilmiştir. Zaten, bu başlıktaki tezhip, renklerin matlaşması, desen ve motiflerin bozulmasıyla, devir değişikliğini göstermektedir. Bu kısmın müzehhebinin ismi yazılı değildir.

Sanatkârın kimliği:

Kur'anın 741 ve 742. sayfelerindeki müzehhep madalyon şekilleri içerisinde yazılmış kayıtlara göre, Sultan Beyazıt b. Sultan Mehmed Han (Fatih Sultan Mehmed'in oğlu II. Beyazıt) için yazılan bu kur'anın tezhip ve tezmini de gene aynı sultanın kölesi tarafından yapılmıştır ki, bunun ismi de alt tarafta "Hasan b. Abdullah" olarak gösterilmiştir (Resim 18). Buna göre, Hasan b. Abdullahın, XVI. yüzyıl başlarında yaşamış, saraydan bir kimse olduğu anlaşılır.

² Sultan II. Beyazıt (886 - 918) için hazırlanmış olduğu unutulmamalıdır.

¹ Vefat tarihi; 926 (1519) dur.

XXV HASAN PERTEV, Seyyid

Tezhiplendiği eser:

1286 (1868) tarihli ve eMhmed Nazif ketebeli, 15.x22 cm. ölçüsündeki delail ve dua kitabının ilk başlığı; sûre başlıkları; minyatür tarzındaki mekke ve medine resimleri; bazı sahife kenarlarında ve sahife altlarındaki halkâr süslemeler, ince ve kalın altın yıldız cetveller ve durak noktaları.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : بنة سيد الفى ايلدى
ندهب حسن پ تو
Bulunduğu kitaplık : H. No: 93

Uslûp özelliği:

Yeşil ve sarı altının bol kullanıldığı bir tezhiptir. Motif olarak da küçük

stilize yaprak ve mine çiçeği motifi kullanılmıştır. Halkâr tarzı süslemeye de fazla yer verilmiş ve böylece süsleme de bir zenginlik kazanmıştır. XIX. yüzyıl yarısında, saray için yapılan¹, parlak ve gösterişli bir süsleme örneği niteliği göstermektedir.

Sanatkârın kimliği :

Klasik tezhipten ziyade halkâr tarzında ustalık gösterdiği görülen bu sanatkârın kimliği de şimdilik meçhuldür. 1285 (1868) tarihi civarında hayatta olduğu tahmin edilebilir.

¹ Son yaprakta, kebbe kaydının altında şu kayıt mevcuttur; "Mahmud Han-ı Adî'nin goncası Abdülaziz Han Validesi Pertevniyal" demek ki bunun için hazırlanmış.

XXVI

HASAN RIZA, el-Hac-Seyyid

Tezhiplendiği eserler:

1) 1282 (1865) tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 34.5x45.5 cm. ölçüsündeki hilye-levha'nın yazı etrafı, noktalar ve bordür kısmı.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ذمه الحاج السيد
حسن رضا

Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 126

2) Tarihi olmayan¹ ve aMhmed Celâleddin ketebeli, 53x38 cm. ölçüsündeki hilye-levha'nın yazı etrafı ve bordür kısmı noktaları.

Tezhiplene tarihi : 1308 (1890)
Zehebe kaydı : (Resim 19)

ذمه السيد الحاج حسن رضا امام موزيقه همايون
١٣٠٨

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 134

Uslûp özelliği :

Her iki eserin de yazı etrafı bol altın yıldız ve açık mavi renk zemin üzerine belirsiz floral motiflerle bezenmiş ve üzerleri iğne ile perdahlanmıştır ki, bu hali ile klasik tezhip özelliği göstermektedir. Bordür kısımları, düz halkâr tarzındadır. Yalnız, buradaki motifler rokoko uslûbu ile yapılmıştır. Tezhibe verilmek istenen, yeni bir tarzın örneğidir.

¹ Mahmud Celâleddin'in ölüm tarihi (1245/1829).

Sanatkârın kimliği:

Devrinin tanınmış hattatlarından olması münasebetiyle, biyografisi oldukça tafsillatlı olarak tesbit edilmiştir². Bununla beraber, bu biyografilerde müzehhipliğine dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Hatta kendisinin yazdığı eserlerinin pek çoğu da başkaları tarafından tezhiplenmiştir³. Buradaki eserden, aynı zamanda oldukça iyi bir müzehhip olduğu da anlaşılmaktadır.

Böylece mevcut biyografisine bu tarafını da ilâve etmek gerekiyor.

1265 (1849) da Üsküdar'da doğmuştur. Babasının adı; Ahmed Nazif'tir ve memurdur. Çeşitli hat hocalarından yazı dersi görüp devrinin tanınmış hattatı olmuş, bilâhare de kendisi yazı muallimi olarak 17 kişiye icazet vermiştir⁴. Uzun müddet (Mızıkâ-i Hümayun) da imamlık yapmıştır⁵. Vefat tarihi 10 cumadelaire 1338/1920) olup, kabri Rumelihisarı kabristanındadır.

Buradaki süsleme örneğine bakılırsa, gerek tezhipte, gerekse halkâr tarzında oldukça muvaffak bir sanatkâr olarak görülmektedir. Yalnız devrin icabı olarak, rokoko tarzının tesirinde fazla kalmıştır. Mamafih bunda da aksak bir taraf görülmüyor.

² Bılnassa bk.; İbnülemin Mahmud Kemaâl İnal; Son Hattatlar, sh. 332.

³ Bizim buradaki tetkiklerimizde, "el-Hac es-Seyyid Hasan Rıza" ketebeli iki eserinden birinin müzehhinin "Ali Nazmi", diğerinin de "Ba-haeddin" olduğu tesbit edilmiştir (bk.; burada No: X ve XIII).

⁴ Bk. yukarıda bahsi geçen eser; sh. 335.

⁵ Esasen, zehebe kaydında bu meşgalesini de zikretmiştir.

XXVII

HÜSEYİN HÜSNÜ

Tezhiplendiği eserler:

1) 1271 (1854) tarihli ve es-Seyyid aHfız Mehmed Raşid Eyyubi ketebeli 11.5x17.5 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin, tam sahife etrafı); sûre başlıkları; hizip, aşîr ve secde gülleri ile bütün noktalar ve baş tarafta iki, son tarafta iki, son tarafta da iki olmak üzere dört adet müzehhep levha. (Resim 20).

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : (Resim 21)

ذ.ب. اصف المدهيب حسن حسنى

Bulunduku kitaplık : Arda No: 27

2) 1283/1867 tarihli ve Mehmed İlmî ketebeli, 12.x19 cm. ölçüsündeki kur'anın¹ serlevha (fatiha ve sûrelerinin etrafı) ile sûre başlıkları ve hizip gülleri; 307 a yaprağındaki rokoko tarzında yapılmış bir gül dah motifli.

Tezhiplene tarihi : 1285 (1866)
Zehebe kaydı : ²

ذ.ب. حسنى اوفى سنة ١٢٨٥

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 33

3) 1294 (1868) tarihli ve Şevki ketebeli; 13.5x21.5 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin etrafı tam sahife olarak); sûre başlıkları, hizip, aşîr ve secde gülleri; bütün noktalar ile tam sahife halinde en son yaprak.

Tezhiplene tarihi : 1295 (1878)
Zehebe kaydı :

ذ.ب. حسن حسنى غفر ذنوبه

Bulunduğu kitaplık : M. R. No: 4

¹ Bu kuran devrin sadrîâzamı Ali Paşa için yazılmıştır (bu not Dr. Süheyl Ünver'in Hezargradlızâde Ahmed Ataullah isimli eserinden alındı), sh. 21, dip notu.

² Kendi kendisine, "efendi" diyemeyeceğine göre, bu ibarenin kendisi tarafından yazılmaması lâzımdır.

Uslûp özellikleri:

1. Eserin: serlevha ile sûre başlıkları ve hizip gülleri, XVII. yüzyıl tezhip uslûbunun bir nümunesi niteliğindedir. Fakat; mevcut dört adet levhadaki süsleme rokoko tarzında yapılmış renkli birer çiçek buketi motifleridir. Böylece sanatkârın her iki hususta da ustalığı ortaya çıkıyor.

2. Eser: sıvama sarı ve yeşil altınla istiflenmiş zemin üzerine küçük mine çiçekli motifleri bezenmiş, yer yer mavi renk de kullanılmıştır. Zengin şekilde iğne perdahı yapılmıştır. Geçmeler gayet ustalıkla yapılmıştır.

3. Eser: sıvama sarı ve yeşil altın zemin üzerine yapılan motifler ile, yer yer yeşil, kırmızı ve lâcivert renklerle ve iğne perdahı ile de zenginleştirilmiştir. Bu hali ile klasik devirlerin sadeliği ve inceliği kaybolmuş, sun'i bir güzellik yaratılmak istenmiştir. Son, tam sahifede, düz altın yaldız zemin üzerine yeşil renk ile yapılan rokoko tarzındaki süsleme de devrin değişmiş zevkini gösteriyor.

Sanatkârın kimliği:

T. K. S. Kütüphanesinde rastlanan eserlerine koymuş olduğu 1271, 1283 ve 1294, ayrıca Dr. Süheyl Ünver'in görüp tesbit ettiği³ 1258, 1260, 1266 ve 1287 tarihleri; XIX. yüzyıl ikinci yarısı içerisinde yaşamış ve eserlerini vermiş bir sanatkâr olduğunu göstermektedir. Re'sülhattatin Kâmil Akdik (Ölümü, 1360/1941) in, Dr. Süheyl Ünver' bir münasebetle verdiği izahata göre; hattat Şevki (Ölümü: 1304/1887) ve Samî (Ölümü: 1330/1912) efendilerin muasırı ve müzehhibi olan Hüsnü efendi; çok itinalı altın ezer ve kendine mahsus usullerle altın yaldız hazırlar-

³ Bk.; Dr. Süheyl Ünver, Hezargradlızâde Ahmed Ataullah, sh. 21.

miş. Aynı zamanda çok sanatkâr bir mücellitmiş⁴.

Gene Dr. Süheyl Ünver'in tesbitine göre; birkaç eserinin zehebe kaydı şöyledir⁵.

Bundan da, tezhip hocasının "Seyyid Ahmed" olduğunu anlıyoruz. Bu Seyyid Ahmed'in, "Hezargradizâde Ahmed Ataullah⁶" olabileceği ihtimali çok kuvvetlidir. Zira iki sanatkârın üslupları birbirinin aynıdır.

⁴ Bk.; Dr. Süheyl Ünver, Türk Tezyinatında Halkâriye dair, sh. 9.

⁵ Bk.; Yukarıda 3 nolu notta adı geçen eser, sh. 22.

⁶ Bu sanatkâr için ayrıca bk.; burada No: V.

Zamanının en tanınmış hat sanatkârları ile çalışmış, hatta XIX. yüzyıl son yarısı içerisinde üstüne tezhip ustası gelmemiş olduğu bilinip söylenmiş⁷ olmasına rağmen maalesef, ölüm tarihi dahi bilinmiyor. Yalnız ihtiyarlığında ihtiyaç içinde öldüğünü ve cenazesinin, meşhur hattat Sami efendi tarafından kaldırıldığını, Dr. Süheyl Ünver duyduğunu ifade etmektedir⁸.

⁷ Ondan sonraki devrin üstad sanatkârı İsmail Hakkı Altınbezer'in görüş ve ifadesidir (bk.; yukarıda ismi geçen 3 numaradaki eser, sh. 21.

⁸ Aynı eser, sh. 21.

XXVIII HÜSEYİN RIFAT CAFERZÂDE

Tezhiplediği eser:

Tarihsiz ve ketebesiz, 26.5x34.5 cm. ölçüsündeki kıt'anın, altı adet koltuk süsü ile yazı etrafındaki, yer yer muhtelif süsler ve noktalar.

Tezhiplene tarihi : 1261 (1854)

Zehebe kaydı : (Resim 22)

ذهب المدف نواب انعام المذهبين حافظ حسين
الرفعتي الطربزوني الشهير بجهفرزاده... سنة ١٢٦١

Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 320,
sh. 30b

Uslûp özelliği:

Kıt'a üzerindeki mevcut altı koltuk süsü, renkli rokoko tarzında, çiçek buketi motifi olup, diğer süslemeler de gene aynı tarzdadır ve az miktarda altın yıldız kullanılmıştır.

Sanatkârın kimliği:

Kimliği hususunda, zehebe cümlesinden çıkarabildiğimiz kadarı ile yetinmemiz gerekiyor, şimdilik. 1261 (1854) yılında hayattadır. Trabzonludur ve Caferzâde ismi ile şöhret bulmuştur. Hafız lâkabını da ihraz etmiştir.

Rokoko tarzındaki süsleme üslûbunda mahareti olduğunu, mevcut süsleme örneğinde görmek kabildir.

XXIX İSMAİL HAKKI, Seyyid

Tezhiplediği eser:

1290 (1871) tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 54x40 cm. ölçüsündeki hilye-levha'nın, bordür ve yazılarının etrafı ile koltuk süsleri.

Tezhiplene tarihi : 1311 (1893)

Zehebe kaydı : ذهب السيد اسماعيل
حلى عتره ١٣١١

Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 475

Uslûp özelliği:

Yazıların etrafı ve koltuk süsleri, altın yıldızla küçük rumî motifler ve kıvrık dallarla, klasik düzende istiflenmiştir. Yer yer kullanılan mavi renk de, bu düzeni daha zenginleştirmiştir. Bordür süsleri ise; yıldızla rokoko tarzında yapılmış olup, dal ve yaprak motiflerinden ibarettir.

Sanatkârın kimliği:

Tezhiplene tarihi olan 1311 (1893) yılında, Seyyid İsmail Hakkı isimli bir sanatkâra rastlamak veya o devri yaşayıpda, halen hayatta olan kimselemeden öğrenmek kabil olamadı. Esasen o devrin en kuvvetli müzehhibi ola-

rak İsmail Hakkı Altınbezer (bk. burada No: XVIII) bilinmektedir.

Bordür kısmı hariç, tezhip uslubu bakımından birbirine benzeyen bu iki şahsın, aynı kimse olabileceği akıla gelebiliyorsa da, İ. H. Altınbezer'in, "Seyyid"lik tarafı yoktur ve imzalarında da böyle bir lâkab kullanmamıştır.

XXX**KARA MEHMED (MEMİ ÇELEBİ)¹****Tezhiplendiği eser:**

745 (1344-5) tarihli ve Abdullah Sayrafi ketebeli, 16x23 cm. ölçüsündeki kur'anın, üç yapraktan ibaret zahriye sahifeleri; serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin etrafı) ile, son 329b, 330a ve 330b yaprakları tam sahife levha halinde. Ayrıca, 3b ve 4a yapraklarının, bordür halinde etrafı tahrirli halkâr tarzında süslü. Keza, sûre başlıkları ve cüz gülleri. Noktalar ise; sekiz bölümlü ve yıldızlıdır.

Tezhiplene tarihi : 962 (1554)
Zehebe kaydı : (Bk. aşağıda 1 numaralı dip notu)
Bulunduğu kitaplık : E. H. No: 49

Uslûp özelliği:

Genellikle tezhipte zemine hakim renkler; lâcivert ve altın yıldız olup, yedi-seki zşekli denilen desen üzerine küçük floral ve rumî motifler, ince kıvrık dallarla irtibatlı olarak bezenmiştir. Bu hali ile XVI. klasik Osmanlı - Türk tezhibini gösterir. (Resim 23). Bununla beraber bazı satırların beynessûtur denilen süslerinin üzerlerinin küçük, renkli floral motiflerle süslenmiş olmaları ve ketebe yazısının karışık bir tezhip üzerine yıldızla yazılmış olması, yabancı bir zevkin belirtisini de vermektedir. Ayrıca la ve 330b yaprakları üzerindeki, yukarıda tavsifi yapılan tezhip özelliğinden ayrı görünüşte olan, tam sahife halindeki süslemenin, aynı sanatkâr elinden çıktığını söylemek güçtür. Sözü edilen bu süsleme, daha zevksiz ve daha kaba bir görünüştedir (Resim 24). Böylece bunları başka bir ele mal etmek, hiçde yanlış bir kanaat olmayacaktır.

Sahife kenarlarındaki halkâr süsler ise; olgun ve kusursuz görünüştedir. Fakat, aynı sanatkâra mal edilip edilemeyeceği hususunda kat'i bir şey söylenemez. Velhasıl eser, bir kolektif çalışma mahsulü görüntüsündedir.

Sanatkârın kimliği:

Aşağıda bir numaralı dip notunda belirtilen hususlar gözönüne alınıp, büyük bir ihtimalle kabul edilecek olursa, şöyle nispeten ışıklı bir neticeye varma-

¹ Eserde doğrudan doğruya böyle bir zehebe ismi yoktur. Ancak, kitabın tamirli zahriye yaprağı üzerinde, küfi'ye yakın bir hatla ve fârisî ibare ile yazılmış, şu mealde bir bilgi mevcuttur; "Dergâh-ı Âli" de yani Osmanlı sarayında ser nakkaşan olan "Kara Mehmed Çelebi" tarafından tezhiplenmiştir. Sene 962. Ayrıca, aynı şekilde eserin mücellidi ve vassalecisi de ayrı ayrı cümleler halinde bildirilmiştir. Bu bilgilere ne kadar itimat edilebilir? Her ne kadar bu husus münakaşa götürür bir mevzu ise de, şu noktaları gözönünde tutmakta da fayda vardır: Evvelâ mevzubahis ibarelerin yazılışları oldukça eski görünmektedir. Nitekim, aynı sahife tamir görmüş, fakat bu kayıt eskisinden kesilerek bu yeni tamirli kâğıdın üzerine yapıştırılmıştır. Sonra eserdeki tezhip, karakter itibarıyla XVI. y.y. klâsikleşmiş en güzel örneklerinden birini vermekle beraber, kolektif bir çalışma niteliği de göstermektedir ki bu da, XVI. y.y. bir özelliğidir. Bütün bunlar, XVI. y.y. saray nakışhanesinin başmüzehhibi olarak bilinen, ünlü Kara Memiş Çelebi'yi akıla getiriyor. (Bk. burada No. XIV).

mız mümkündür. Bahis konusu Kara Mehmed Çelebi'nin bu eseri 962 tarihli olduğuna göre, bu devir Kanuni Sultan Süleyman devri (926-974) olmaktadır. Bu devrin ise; en ünlü müzehhibi, saray nakışhanesinin başmüzehhibi Kara Memi Çelebi'dir². Binaenaleyh, Kara Mehmed Çelebi'yi doğrudan doğruya Kara Memi Çelebi olarak almakta ve söyleyeceklerimizi bunun üzerine söylemekte bir hata yapmış olmayacağız.

Kara Memi Çelebi hakkında bildiklerimiz ise; şimdiye kadarki sanatkârlar hakkında olduğu gibi, maaselef, bir iki nokta haricinde, hiç birşeydir. Bir iki nokta dediğimiz de şudur; Kanuni devri vesikaları arasında bulunan "Ce-

² Bk. Mustafa Âli; Menakib-i Hünerveran, sh. 67.

maat-ı zerdüzar" listesinin başında Kara Memi'nin, nakkaşbaşı olarak gündeliğinin 25.5 akçe olduğu ve dolayısıyla, sarayda nakkaşbaşı olarak çalıştığı³. Bunun, ayrıca Mustafa Âli'nin de doğruladığını görüyoruz. Bunun haricinde, Kara Memi imzalı ve 973 tarihli bir eserin mevcudiyeti de⁴, bize san'atı ve uslûbu hakkında kâfi bir bilgi vermektedir. Bu uslûbun, yukarıda "Uslûb Özelliği" paragrafında zikredilen hususlara uyduğunu da söyleyebiliriz. Bilhassa halkâr tarzındaki süslemelerde bir beraberlik, yüksek bir zevk ve san'at görülüyor.

³ Bk. T. K. S. Müzesi Arşivi, 9612 nolu Ehl-i Hiref Defteri.

⁴ Bk. Muhibbi Divanı; İst. Üniversitesi Kütüphanesi T. 5467 ve Prof. Dr. Süheyl Ünver; Müzehhip Kara Memi.

XXXI

MEHMED b. AYBEK b. ABDULLAH

Tezhiplediği eser:

Tarihsiz¹ ve Ahmed b. Sühreverdî ketebeli, 35.5x50.5 cm ölçüsündeki kur'an cüz'ünün ilk iki yapraklık zahriye ve serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin etrafı tam sahife levha halinde); hizip, aşîr ve secde gülleri; sûre başlıkları ve durak noktaları (Resim 26).

Tezhipleme tarihi : 750 (1349)
Zehebe kaydı : (Resim 27)

ذهبہ اصف عبادہ محمد بن ایدک ابن عبداللہ بدمینۃ
التلم بغداد... ونحن فی یوم الاثنين ربيع الاول
سنہ خمسین ستمائة

Bulduğu kitaplık : E. H. No: 249

Uslûp özelliği:

İki yapraklık zahriye sahifesinin, levha halindeki tezhibi tamamıyla arabesk desenlidir (Resim 26). Serlevha sahifeleri ise; satır araları kırmızı çizgilerle taramalı olup, etrafı rumî motiflerle süslenmiştir. Bütün bu sahifeler, ayrıca geçme süslemelerle bordürlenmiştir. Diğer tezhiplerde, çeşitli renk ve desenler üzerinde, rumî ve kıvrık dallar kullanılmıştır.

Genellikle kullanılan renkler; sarı altın yıldız, mavi, kiremit kırmızısı ve kahverengi (açıklı koyulu). →

¹ Tuhfe'ye göre Ahmed Sühreverdî, 718 de hayattadır (sh. 93), Devha'da ise; vefat tarihi olarak 697 gösterilmiştir (sh. 82).

Desenler; arabesk ve geçme tarzı, Motifler; genellikle rumî ve kıvrık dallar.

Genel görünüş itibariyle desen bakımından arap, fakat motif itibariyle Türk uslûbu gösteren bir özelliktedir.

Sanatkârın kimliği:

Bu sanatkârın da kimliğinin tamamını, gene zehebe kaydından çıkarmak durumuydayız; 750 (1349) yılında, Bağdat şehrinde ikâmet etmektedir

"İbn-i Aybek" dediğine göre, Türk asıldır².

Gerek zahriye sahifesindeki, gerekse arabesk karakterli tezhip örneklerine göre usta bir hüviyet gösterdiği görülmektedir.

² Tarihte görülen iki "Aybek" ismi de Türk olarak bilinmektedir. Birisinin ölümü, Lahor'da (Hindistan'da 607/1210, diğerinin de Kahire'de 647/1249 dur (İslâm Ansiklopedisi, C. 4, sh. 370). Burada mevzubahis Mehmed'in, hangisinin soyundan geldiğini bulmak mümkün olamadı.

XXXII

MEHMED b. İLYAS

Tezhiplendiği eser:

954 (1548) tarihli ve el-Hac Abdullah b. Mehmed Selânîkî ketebeli, 34x51 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin, tam sahife olarak etrafı); sûre başlıkları; hizip, aşîr ve secde gülleri; bütün durak noktaları ve ketebe sahifesinin etrafı.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : (Resim 25)

... و ذهبه بيدافقر الناس محمد بن الياس من تلامذ
الكاتب المزبور في ثلاثه اشهر...

Bulunduğu kitaplık : K. No: 23

Uslûp özelliği:

Gerek kullanılan renkler ve motifler, gerek se kompozisyon ve istifleme bakımlarından tamamıyla XVI. yüzyıl ilk yarısında kendini gösteren ve klasik

bir hüviyetle gelecek yüzyıllara nümune olan bir tezhip özelliğindedir. Bu yüzyıla mahsus sarı ve yeşil altınla yapılan istiflenme ile lâcivert, kırmızı ve yeşil renkler, temiz işçilik burada kendini göstermektedir.

Sanatkârın kimliği:

XVI. yüzyılın ilk yarısı içerisinde hayatta olduğu, kur'anın yazılış tarihinden anlaşılan bu sanatkârın aynı zamanda, kur'anın hattatı olan el-Hac Abdullah b. Mehmed Selânîkî'nin talebesi olduğu ve kur'andaki tezhibi üç ayda tamamladığı, zehebe kaydında belirtilmiştir.

Mevcut tezhibin işlenişinden, hemen her devirde ismi ve san'atı anılacak bir Türk san'atkârı olduğu anlaşılmaktadır.

¹ Bu kimse, bu Kur'an'ın hattına göre, kuvvetli bir hat sanatkârı olarak görünmemektedir. Literatürde ismine tesadüf edilmedi.

XXXIII

MEHMED b. MEHMED b. el - HATİB b. NUBATE

Tezhiplendiği eser:

773 (1371) tarihli ve gene kendisinin istinsah ettiği, 18.5x27 cm. ölçüsündeki "Kitab-ı Sırac el-Muluk..." isimli arapça bir tarih kitabının¹, serlevha (kitab ve müellif isimlerini havi yaprağın, tam sahife etrafı); noktalar ve bab başlıkları (Resim 28).

Tezhiplene tarihi : Belli değil²
Zehebe kaydı : تبت اکتف . فی
نهار السبت سابع رمضان المعظم سنة ثلاث و سبعين
وسمائه و كنية و ذمیه اضف عبادالله... محمد بن
محمد بن الخطیب بن نباته...

Bulduğu kitaplık : A. III. No: 2317

¹ ...، arap neshi'dir ve hüsnühat niteliğinde değildir.

Uslûp özelliği :

Bir arap eseri olmakla beraber, bilhassa tam sahife halindeki serlevha süslemesi, oldukça basit ve açıktır. Mavi zemin üzerine küçük stilize yaprak ve hatai motifleriyle bezenmiştir. Noktalar şeshane şeklinde olup, yıldızlardır. Diğer bab başlıkları da, herhangi bir süslemeden uzak, sadece yıldızla ve sülüs harflerle yazılıp, etrafı tahrirlenmiştir. Kendi ketebe ve zehebe kaydını havi satırlar da, keza aynı şekildedir.

Sanatkârın kimliği:

Bu sanatkâr bir arap seceresi gösteriyor. Esasen, gerek yazı karakteri, gerekse tezhip uslûbu da bunu doğrular niteliktedir².

² Kitabın, yazılırken tezhiplendiği anlaşılıyor. Buna göre tezhiplene tarihi olarak 773 (1371) tarihi alınabilir.

XXXIV

MEHMED b. TACEDDİN HAYDAR ŞİRAZİ

Tezhiplendiği eser:

Tarihsiz ve Abdülkadir el-Hüseyini ketebeli, 31x49 cm. ölçüsündeki kur'anın, bütün sahifeleri ve her satırı.

Tezhiplene tarihi : 995 (1586)
Zehebe kaydı : (Resim 29)

...از ابتداء سنة ثمان و تسعمائة تا انتهاء سنة
...سبع و تسعين و تسعمائة سنة و اسمى و اهتمام عبدالحق
و عبدالحق محمد ابن تاج الدين - حيدر مدهيد - شيرازى...

Bulduğu kitaplık : E. H. No: 48

Uslûp özelliği:

Hemen her sahifesi baştan başa hiç bir boşluk bırakılmadan, çeşitli renk ve desenler içerisinde¹ olmakla beraber, satırlar da, keza çeşit renk ve motifli zeminler üzerine kâh yıldızla, kâh siyah ile yazılmışlardır (Resim 29). Altın yıldız bol olarak kullanılmıştır. Motifler ise; genellikle küçük florak nitelikte

¹ Her sahifenin deseni, tamamen ayrıdır. Bir sahifenin ki diğerine benzemiyor.

olup, kıvrık dallarla birbirleriyle irtibatlıdır. Bu haliyle çok zengin birgörünü-
şe sahiptir. Ve çok ince ve sanatkârane
çalışılmıştır.

Tamamen İran zevk ve süsleme-
sine, en canlı bir örnektir.

Sanatkârın kimliği:

Sanatkârın ismi hakkında müsbet

bir bilgi mevcut değildir² yalnız, zehe-
be kaydında Şiraz'lı olduğu ve bu eseri
980 tarihinden 995 tarihine kadar ol-
mak üzere 15 yılda tamamlandığı belir-
tilmiştir. Buna göre 995 (1586) tarihin-
de hayatta olduğunu anlıyoruz.

² Gelmiş geçmiş İran'lı sanatkârlar ve özel-
likle müzehhipler hakkında yegâne mehez adde-
dilen (Hat ve Hattatan) isimli kitapta bu kim-
senin ismi geçmiyor.

XXXV

MEHMED ARİF, Seyyid

Tezhiplendiği eser:

1220 (1805) tarihli ve Seyyid Hü-
seyin Hamdi b. Ali Osman Pazarî ke-
tebeli, 11,5x17,5 cm. ölçüsündeki kur'-
anın serlevha (fatıha ve bakara sûrele-
rinin, tam sahife olarak etrafı); sûre
başlıkları; hizip, aşîr ve secde gülleri;
bütün noktalar ve ketebe sahifesinin,
gene tam sahife olarak etrafı.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ¹ (Resim 30)

زهبة سيد محمد عارف

Bulunduğu kitaplık : Y. Y. No: 784

Uslûp özelliği:

Kompozisyonda kullanılan renk-
ler ve motifler ile, bunların istiflenme-
leri bakımından devrinin özelliğini ta-
şıyan bozuk bir nümunedir. Zira bu
devirde (XIX. yüzyıl ilk yarısı) tezhip,
artık eski uslûp ve karakterini kaybet-
miş durumdadır, işçilik de iyi değildir.
Yabancı tesirler pek görülmemekle be-
raber, kullanılmış olan rumîler ve kü-
çük çiçek motifleri dejenere olmuş bir
durumdadır. Renkler cansız ve solgun-
dur. Ancak, altın yıldız biraz canlılık
vermektedir.

Sanatkârın kimliği:

Kimliği hususunda XIX. yüzyıl ilk
yarısı içerisinde yaşamış olabileceğinden
fazla bir bilgiye sahip değiliz.

Müzehhip olarak iyi bir usta yö-
nünü, buradaki tek örnekte görmek
kabil değildir.

¹ Kötü bir kaligrafi ile ve kaba bir şekilde
yazılmış olan bu kaydın, sonradan yazılmış his-
sini veren bir durumu vardır (Resim: 30).

XXXVI

MİHRİBAN SÖZER (KEREDİN)' Binti Mehmed

Tezhiplendiği eserler:

1) 1258 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 24.5x17.5 cm. ölçüsündeki kıt'anın koltuk süsü, noktaları, cetvel-leri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 107

2) 1280 tarihli ve Mustafa İzzet Ketebeli, 27x18.5 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsleri, alt kaide süsü ve yaldız cetvelleri ile noktalar.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 103

3) 1281 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 28x16.5 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsleri, iç bordürü, noktalar ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 114

4) 1280 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 26.5x16 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsü, iç bordürleri, noktaları ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 117

5) 1280 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 27x21 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsleri, iç bordürleri, noktaları ve cetvelleri .

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 101

6) 1281 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 23x16 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsleri, iç bordürü, noktalar ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 104

7) 1281 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 24.5x16 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsleri, iç bordürü, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 106

8) 1281 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 27x21 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsleri, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 109

9) 1281 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 24x19.5 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk ve alt kaide süsleri, iç bordür, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان سوزدر ۱۳۶۱
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 108

10) 1281 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 30x21.5 cm. ölçüsündeki kıt'-anın koltuk süsü, iç bordürü, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : مهربان تليد ۱۳۶۱

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 111

¹ 1962 yılından sonra "Keredin" 'soyadını almıştır.

11) 1288 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 28x18 cm. ölçüsündeki kıt'anın koltuk süsü, iç bordürü, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : ۱۳۶۱ مەھربان
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 112

12) 1281 (1864) tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 27x18 cm. ölçüsündeki kıt'anın koltuk süsleri, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ۲ ۵۰۰ مەھربان
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 95

13) 1291 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 54x38 cm. ölçüsündeki hilye-levha'nın yazı etrafı, koltuk süsleri, bordürü, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1363 (1943)
Zehebe kaydı : (Resim 31)
۱۳۶۳ مەھربان
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 123

14) 1278 tarihli ve Necmettin (Okyay)³ ketebeli, 28x35 cm. ölçüsündeki yazı - levha'nın dış bordürü, rumî ve floral motiflerle yapılmış halkâri tarzındaki süslemeleri.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : مەھربان
Bulunduğu kitaplık : G. Y. No:1262

15) 1335 tarihli ve Mehmet Hulusi ketebeli, 75x117 cm. ölçüsündeki hilye-levha'nın yazı etrafı, cetvel şeklindeki geçmeleri ve dış bordürü, koltuk süsleri.

² Buraya bir tarih yazılmış ise de; silintili durumda olduğundan sarih olarak okunamamaktadır.

³ Halen hayatta olan, devrimizin tanınmış tâlik hattatı ve mücellidi, eski akademi hocalarından Necmeddin Efendinin soyadı "Okyay" dır.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ۵۰۰ مەھربان سوزدەر
Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 885

16) 1278 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 23x32 cm. ölçüsündeki yazı-levha'nın alt, çift koltuk ve satır araları.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : ۱۳۶۱ مەھربان
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 120

17) 1279 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 23x32 cm. ölçüsündeki yazı-levha'nın, alt çift koltuk süsü ile kenarlardaki halkâri tarzındaki süsler.

Tezhiplene tarihi : 1361 (1942)
Zehebe kaydı : ۱۳۶۱ مەھربان
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 122

18) 1329 tarihli ve Mehmet Fehmi ketebeli, 150x100 cm. ölçüsündeki hilye - levha'nın, etrafındaki cetveller ile dış bordürü.

Tezhiplene tarihi : 1950
Zehebe kaydı : ۱۹۵۰ مەھربان سوزدەر
Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 652

Uslûp özellikleri:

1936 tarihinden itibaren, devlet eliyle canlandırılmak istenen Türk süsleme sanatının ve bu arada tezhip sanatının, okulundan yetişen bir ustası sıfısıyla, klasik motif ve desenlere yeni zevkler ve görüşler katmıştır. Burada rastlanan hemen bütün eserlerinde, bu özelliği görmek kabildir. Desen kompozisyonları, renklendirmeler, motiflerin istiflenmesi gibi bir süslemeye ve tezhibe ruh ve canlılık veren bütün unsurlar, kendisinde şahsıdır.

Halkâri tarzına da oldukça önem vermiş, ince ve titiz çalışmaları, kendisine ayrı bir özellik kazandırmıştır.

Sanatkârın kimliği:

Halen T. K. S. Müzesinde Minyatürist ve Müzehhip olarak çalışan Mihriban Keredin, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi "Türk Tezyini Sanatlar Şubesi"nden⁴ Minyatür ve Tezhip ustası olarak, 1941 yılında mezun olmuştur. Okulda hocaları; İsmail Hakkı Altınbezer, Yusuf Çapanoğlu ve Dr. Süheyl Ünver olmuşlardır. Fakat sonraları okul haricinde⁵ şahsi çalışmaları ile de sanatını geliştirmiş bulunuyor⁶.

Oldukça verimli çalışmış, amatör bir ruh ve zevkle profesyonel bir sanatkâr olmuştur.

Baba adı Mehmed olup, İstanbul doğumludur.

⁵ Okul haricindeki çalışmalar; Dr. Süheyl Ünver'in çeşitli yıllarda gerek Üniversitede, gerekse T. K. S. Müzesinde açtığı, tamamıyla amatör nitelikteki özel minyatür ve tezhip sanatı atölyelerinde mümkün olabilmıştır. Dr. Süheyl Ünver'in bu atölye çalışmaları halen İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsünde haftada bir gün olmak üzere devam etmektedir. Buralardan şimdiye kadar bu sanatların zevkini alarak sayısız amatör talebe yetişmiştir.

⁶ Buradaki bilgi, kendisi ile 10.6.1970 tarihinde yapılan şahsî görüşme esnasında tesbit edilmiştir.

⁴ Bu şubede öğretilen Türk Süsleme Sanatları şunlardır: Tezhip, Tezyini, Arap Yazısı, Ebru ve Ahar, Türk Çiniciliği, Türk Cilt Kalıpları, Altın Varak, Türk Minyatürü, Türk Çini ve Halı Nakışları.

XXXVII**MUHSİN, MEHMED (DEMİRÖNAT)¹****Tezhiplendiği eserler:**

1) Tarihsiz ve Abdülkadir Şükrü ketebeli, 32x41 cm. ölçüsündeki hilye-levha'nın, yazı araları ile yazı etrafı, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : 1363 (1943)
Zehebe kaydı : ذهبہ عمر محمد سن ۱۲۶۳
Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 1254

2) 1281 tarihli ve Mustafa İzzet ketebeli, 28.5x20 cm. ölçüsündeki kıt'a-levhanın koltuk süsleri, iç ve dış bordürü, cetvel ve noktaları.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ذهبہ عمر محمد سن
Bulunduğu kitaplık : Arda No: 96

3) 1287 tarihli ve Mehmet Şefik ketebeli, 40x33 cm. ölçüsündeki kıt'a-levha'nın koltuk süsleri, dış bordürü, nokta ve cetvelleri.

¹ Halen hayatta olan Muhsin Beyin soyadı; Demironat'tır.

Tezhiplene tarihi : 1369

Zehebe kaydı : ذهبہ عمر محمد سن ۱۲۶۹

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 126

4) 1325 tarihli ve Mehmed Nazif ketebeli, 44x37 cm. ölçüsündeki yazı-levha'nın koltuk süsleri, dış bordürü, nokta ve cetvelleri.

Tezhiplene tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : ذهبہ عمر محمد سن

Bulunduğu kitaplık : Arda No: 127

Uslûp özelliği:

Burada görülen süslemeleri; bordür kısımlarında halkâri, koltuk süslerinde de tezhip tekniği ile yapılmıştır. Motifler, genellikle floral olup, oldukça şekillerini kaybetmişlerdir. Kullandığı renkler, altın yaldız ve soluk mavidir. İğne perdahına da yer verilmiştir. Desen kompozisyonu itibariyle, orijinal bir taraf görülmemektedir.

Sanatkârın kimliği:

İstanbul Güzel Sanatlar Akademisinde kurulan "Türk Tezyini Sanatlar Şubesi"ne, 1946 yılında vefat eden İsmail Hakkı Altınbezer'in yerine tezhip hocası olarak getirilmiştir. Bu bö-

lüm kapanıncaya kadar da () burada kalmıştır. Halen Sümerbank Yıldız Porselen Fabrikasının Müdürüdür.

Günümüz tezhiçiliğinde profesyonel bir müzehhip niteliği taşımaktadır.

XXXVIII**MUSTAFA el - ÜSKÜDARİ****Tezhiplendiği eser:**

1210 (1795) tarihli ve Ahmet Yusrî Nazifizâde ketebeli, 14x24.5 cm. ölçüsündeki şiir mecmuasının başlıkları ve altın yaldız cetvelleri¹.

Tezhiplene tarihi : 1210 (1795)

Zehebe kaydı : نهضت صغرى الاكبرى

١٢١٠

Bulunduğu kitaplık : E. H. No: 1682

Uslûp özelliği:

Bilhassa başlıklarda kendini gösteren tezhibin uslûbu; tamamen rokoko tarzında ve renkli olarak işlenmiş, yer yer de altın yaldız kullanılmıştır. Gene, son yapraktaki kendi imzasını çerçeveleyen süsleme de, aynı tarzdadır. Bunun haricinde, epeyce bol olan cetveller oldukça muntazam çekilmiştir.

Sanatkârın kimliği:

1210 (1795) yılında hayatta olan Mustafa Üsküdarî isminde bir Türk Tezhip ustasının mevcudiyetini, yukarıda tavsifini verdiğimiz eser üzerindeki imzadan öğreniyoruz. Buradaki örneğe göre, rokoko'yu tam bir ustalıklı ve Türk zevkine uygun bir şekilde tatbik etmiştir.

¹ Bu kitabın lâke olan cilt kabı da, gerek süsleme gerekse lâke bakımından bir şaheser ise de; bunun sanatkarının aynı kimse olduğuna dair bir belirti mevcut değildir. Kaldı ki, bilhassa başlıklardaki süsleme üslûbu ile, cilt kabı üzerindeki süsleme üslûbu arasında da oldukça fark görülmektedir.

XXXIX**N U R E D D İ N****Tezhiplendiği eser:**

1310 (1893) tarihli ve Ahmet Arif ketebeli, 50.5x73 cm. ölçüsündeki hilye - levha'nın, yazı araları ve etrafı.

Tezhiplene tarihi : Belli değil

Zehebe kaydı : نهضت نور الدين

Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 333

Uslûp özelliği: ¹**Sanatkârın kimliği:**

Daha ziyade mücellitlikle tanınmıştır. Mücellit ve müzehhip Bahaeddin

¹ Bu hilye-levha, M. E. B. emri ile, 1967 yılında Urfa Müzesine gönderilmiştir. Bu yüzden tetkik edilemedi. Kısa, maddî tavsifi ise, envanter defterinden alınmıştır.

efendinin babasıdır². Beyazıt'ta bu tür işleri yapan bir dükkânı bulunduğunu ve oğlunun yetişmesinde yardımcı olduğunu, Bahaeddin efendinin kimliğini araştırırken rastlamıştık³.

Takriben, içerisinde bulunduğumuz yüzyılın başlarında vefat etmiştir.

² Bahaeddin Efendi için bk. burada No: XIII.

³ Bk. Dr. Süheyl Ünver; Hezargadzade Ahmed Ataullah, Hayatı ve Eserleri.

Tam olarak ölüm tarihini tesbit etmek mümkün olmadı⁴.

Müzehhiplikteki maharet derecesini ve uslûbunu ise; halen elimizde bir örnek olmadığı için tayin edemiyoruz.

* *İlah ve İlahatın'da* (sh. 274, El Yevm Berhayat olan mücellit ve müzehhipler" başlığı altında, Nureddin Efendi için tek cümle: "Lâlelî Şakir Efendi Şakirdi'dir" Eserin müellifi olan Habib Efendinin vefatı, 1311 (1894) dür.

XL

OSMAN YUMMI

Tezhiplendiği eserler:

1) 1313 (1895) tarihli ve Ahmet Arif ketebeli, 40x48, cm. ölçüsündeki yazı - levha'nın kenarları ve satırları.

Tezhiplene tarihi : 1313 (1895)

Zehebe kaydı : ذہبہ عثمان یعنی ۱۳۱۳

Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 336

2) 1311 (1893) tarihli ve Ahmet Arif ketebeli, 41x53 cm. ölçüsündeki yazı - levha'nın kenar ve bordürü.

Tezhiplene tarihi : 1323

Zehebe kaydı : بدالعقیر عثمان یعنی ۱۳۲۳

Bulunduğu kitaplık : G. Y. 339

3) 1313 (1895) tarihli ve Ahmet Arif ketebeli, 36x39 cm. ölçüsündeki yazı - levha'nın kenar ve bordürü.

Tezhiplene tarihi : 1323

Zehebe kaydı : ذہبہ عثمان یعنی ۱۳۲۳

Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 337

Uslûp özelliği:

Burada görülebilen mevcut eserleri, tezhipten ziyade, altın yaldızla çizgi ve hatlardan ibaret süslemelerdir. Herhangi bir tezhip özelliği yoktur.

Sanatkârın kimliği:

(Hem müzehhip hem de hakkâk idi. Beyazıtta hakkâklar çarşısındaki ufak dükkânında mühür hâk ederdi. Oğlu İsmail Yümme'de, pederi gibi hakkâkdı ve İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Şark Süsleme Bölümü'nde hâk öğretmeni idi¹).

Vefat tarihi hakkında bir bilgi mevcut değildir.

¹ Bu izanata, Dr. Süheyl Ünver'in soruma karşı, 9.6.1970 tarihinde yazılı olarak verdiği cevaptır.

XLI

SIDKI (ELÇİN)¹**Tezhiplendiği eser:**

1366 (1946) tarihli ve el - Hac Nuri (Beşiktaşlı) ketebeli, 41x27.5 cm. ölçüsündeki, yazı - levha'nın bordür kısmı.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
Zehebe kaydı : ² (Resim 32)
ذمه صدق
G. Y. No: 318,
Bulunduğu kitaplık : Sh. 9 a.

Uslûp özelliği:

Levhanın bordürü; çeşitli hatalı motifleri ile, kiremit renginde ve hafif gölgeli olarak, renkli halkâr tarzında süslenmiştir.

¹ Muzehhip Sıtkı'nın soyadı; Elçin'dir. Ve halen hayattadır.

² Bu imza ve yazı kendisinin değildir. Herhalde başkası tarafından yazılmış olmalı.

Sanatkârın kimliği:

İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Türk Tezyini Sanatlar Şubesi'nin Tezhip Bölümü'nden 1946 yılında mezun olmuştur. Okuldaki tezhip hocaları; İ. H. Altınbezer, Yusuf Çapanoğlu, ve Muhsin Demironat'tı. Okulu bitirdikten sonra da, özel olarak Dr. Süheyl Ünver'in atölyesine devam etmiştir. Bir müddet T. K. S. Müzesinde mücellit olarak çalışmış, bilâhare İstanbul Belediyesine geçmiştir. Halen Belediye'nin İmar Planlama Müdürlüğü Eski Eserler kısmında desinatör olarak çalışmaktadır. Ayrıca, profesyonel olarak da tezhip işleri yapmaktadır³.

Tezhipte daha ziyade halkâr tarzında çalışır. Klasik tezhip uslûbunun bugünkü görüşlere göre tatbikinde de, muvaffak bir sanatçıdır.

³ Bu bilgi, 12.6.1970 tarihinde bizzat kendisinden alınmıştır.

XLII

SÜHEYL (ÜNVER - Dr.)

Tezhiplendiği eserler:

1) Tarihsiz ve Kâmil Akdik ketebeli, 31x23.5 cm. ölçüsündeki kıt'anın, koltuk süsleri ile noktaları ve bordür geçmeleri.

Tezhiplene tarihi : 1338 (1919)
Zehebe kaydı : (Resim 33)
ذمه صدق
Bulunduğu kitaplık : C. Y. No: 322,
Sh. 11b

2) Tarihsiz ve ketebesiz, 39x27 cm. ölçüsündeki kıt'anın geçme şeklindeki bordürü.

Tezhiplene tarihi : 1340 (1921)

Zehebe kaydı : ذمه صدق
Bulunduğu kitaplık : G. Y. No: 325,
Sh. 25a

Uslûp özelliği:

Buradaki ilk eserin koltuk süsü, klasik Osmanlı tezhip uslûbunun bir kopyası niteliğindedir (Resim 33). Her iki eserdeki geçme bordür süsleri ise; gene klasik motiflerden derlenmiş bir kompozisyondur. Genellikle klasik uslûbun bugünkü zevke göre ve tamamıyla şahsi olarak tatbikçisidir. →

Sanatkârın kimliği:

Kendi biyografisini vermesi için bulunduğum ricama karşı, yazılı olarak bizzat aşağıdaki bilgiyi vermiştir¹.

"Tanınmış hattat M. Şevki efendinin (vefatı, 1304/1887) kerimesi oğludur. Pederi Mustafa Enver Bey de Turnavalı, resim yapan Hacı Mehmed efendinin torunudur.

1915 de Tıp Fakültesine girmiş ve 1921 de mezun olmuştur. Ayrıca, 1916 da yeni açılmış bulunan (Medre-

¹ Bu yazılı bilgi, 9.6.1970 günü verilmiştir.

setül Hattatin) in, tezhip ve ebru kısmına yazılmıştır. İrsî kabiliyeti ile bu san'atı, müzeler ve kütüphanelerdeki eserler üzerinde de çalışarak ilerletmiş ve 1923 de, eski usul üzere icazet "Diploma" almıştır.

1936 - 1955 arasında, Güzel Sanatlar Akademisi Türk Minyatürü ve Tezyinatı Atölyesi Şefliğinde, 19 sene bulundum, sonra çekildim. Lâkin çalışmalarımı T. K. Sarayında, Akademide ve Türk Tıp Tarihi Enstitüsünde kurduğum atölyelerime bağladım, halen de tezhip ve minyatür öğretimine haftada bir gün olarak devam etmekteyim."

Doğum tarihi, İstanbul, 1898 dir.

XLIII**ŞÜKRÜ BABA****Tezhiplendiği eser:**

Tarihsiz ve ketebesiz, 10.5x15.7 cm. ölçüsündeki dua kitabının ilk sahifesindeki başlık ve bordür süsleri (Resim 34).

Tezhiplene tarihi : 1324 (1906)
Zehebe kaydı : ذمه الحقيير شكرى

١٣٢٤ سنة

Bulunduğu kitaplık : Y. Y. No: 25

Uslûp özelliği:

Başlık kısmının süslemesi, altın yaldız zemin üzerine klasik hiç bir motif kullanılmadan, belirsiz birtakım şekillerden mürekkep bir süslemedir. Yer

yer iğne perdahı da yapılmıştır. Sahife kenarlarındaki bordür süsü ise; halkâr tarzında, stilize yaprak motiflerinin tekrarından meydana gelmiştir.

Sanatkârın kimliği:

Yakın tarihimizde yaşamış bir sanatçı olmasına rağmen, maatesef kimliği hususunda, ne yazılı ne de görgüye dayanan bir bilgi elde edilememiştir. Sadece kendisine şimdilik 1324 (1926) tarihinde hayatta olan bir müzehhip nazarı ile bakılabilir.

Gerek tezhipte, gerekse halkârîde devrinin iyi müzehhiplerinden olduğu intibai, hakim durumdadır.

XLIV

YUSUF b. HÜSEYİN, el - Hac

Tezhiplendiği eser:

Tarihsiz¹ ve bizzat kendisinin yazdığı, 11.5x17.5 cm. ölçüsündeki kur'anın serlevha (fatiha ve bakara sûrelerinin, tam sahife etrafı) ile son, Falâk ve Nas sûrelerinin etrafı, gene tam sahife ve tekmil noktalar.

Tezhiplene tarihi : Belli değil
 Zehebe kaydı : كيه و ذهبه اصف
 الكتاب الحاج يوسف بن الحاج حسين...
 Bulunduğu kitaplık : E. H. No: 142

Uslûp özelliği:

Klasik özelliğini kaybetmiş, bilhassa pembe renkli küçük mine çiçekleriyle, belirsiz yaprak motiflerinden bezeli

¹ Yaklaşık olarak XIX. y.y. ilk yarısı (1200) civarı.

bir tezhiptir. Altın yıldız ve soluk mavi renklerden ibaret desen, gösterişi sağlamaktadır. XIX. yüzyıl özelliği de, esasen budur.

Sanatkârın kimliği :

Kendisinin hem hattat ve hem de müzehhip olarak tanıtan bu sanatkârın, maalesef ne zaman yaşadığı belli değildir. Biyografik eserlerde, kat'i olarak aynı kimse olabileceği kanaati uyandıracak bir isme rastlanmadı. Sadece eserin, yazı ve tezhip uslûplarına göre, XIX. yüzyıl ilk yarısı içerisinde yaşamış olabileceği, yaklaşık olarak tahmin edilebilir.

Tezhibin işlenişi itibariyle, oldukça sanatkâr bir kimse olduğu da söylenebilir.

İMZALI ESERLERİ BULUNAN MÜZEHHİPLER (ALFABETİK) F İ H R İ S T

Sıra No:	Müzehhip isimleri	Sahife No:
I	Abdullah b. Mustafa	1123/1711 1
II	Abdullah Hamdi Muhsinzâde	(x) 1273/1856 8
III	Abdullah Zühdi, Seyyid	
IV	Ahmed, Seyyid	1206/1791 10
V	Ahmed 'Ataullah Hezargradizâde	(x) 1243/1827 11
VI	Ahmed Hazine	(x) 1140/1727 13
VII	Ahmed İslâmbolî, el-Hac	1306/1888 15
VIII	Ahmed Vehbî	(x) 1146/1733 16
IX	Ahmed Zita el-Tokadî	1235/1819 dan önce 17
X	Ali Nazmi	1331/1912 18
XI	Ali Rıza, el-Hac	(x) 1300/1882 20
XII	Ali Üsküdarî	(x) 1152/1739 21
XIII	Bahaeddin	1318/1900 23
XIV	Bayram b. Derviş Şîr	930/1523 25
XV	Çakerî	1160/1742 27
XVI	Derviş Mehmed	1110/1698 29
XVII	Ebul Ganim b. Ebil Necib b. Ebul Gaim el-Meragi	(x) 582/1186 30
XVIII	Fadlullar b. Arap	(x) 912/1506 32
XIX	Ferhunde Ongun - Feyzullah Dayıgil	(x) 1364/1944 34
XX	Güzin Akıncı	(x) 1364/1944 35
XXI	Hakkı (İsmail - Altınbezer)	1330/1911 den önce 36
XXII	Hasan	1097/1685 38
XXIII	Hasan, Sakin-i Karaman	(x) 1228/1813 39
XXIV	Hasan b. Abdullah	909/1503 41
XXV	Hasan Pertev	1585/1868 42
XXVI	Hasan Rıza, el-Hac - Seyyid	(x) 1308/1890 43
XXVII	Hüseyin Hüsnü	(x) 1285/1866 45
XXVIII	Hüseyin Rifat Caferzâde	(x) 1261/1845 48
XXIX	İsmail Hakkı, Seyyid	(x) 1311/1893 49
XXX	Kara Mehmed (Memi) Çelebi	962/1554 50
XXXI	Mehmed b. Aybeg b. Abdullah	750/1349 53
XXXII	Mehmed b. İlyas	(x) 954/1598 55
XXXIII	Mehmed b. Mehmed b. el-Hatib b. Nubate	773/1371 56
XXXIV	Mehmed b. Taceddin Haydar Şirazî	(x) 995/1586 57
XXXV	Mehmed Arif, Seyyid	1220/1805 58
XXXVI	Mihriban Sözer (Keredin)	(x) 1360/1941 59
XXXVII	Muhsin (Demironat)	(x) 1363/1943 60
XXXVIII	Mustafa el-Üsküdarî	(x) 1210/1795 66
XXXIX	Nureddin	1310/1892 67
XL	Osman Yümni	(x) 1313/1895 68
XLI	Sıtkı (Elçin)	1366/1946 70
XLII	Süheyl (Ünver)	(x) 1338/1919 71
XLIII	Şükrü Baba	(x) 1324/1906 73
XLIV	Yusuf b. Hüseyin, el-Hac	1200/1785 civarı 74

Yanlarında (x) işareti olan tarihler, doğrudan doğruya tezhiplene tarihleridir.

TARİH SIRASINA GÖRE MEVCUT MÜZEHHİPLER F İ H R İ S T

Sıra No:	Müzehhip isimleri		Sahife No:
XII	Ebul Ganim b. Ebil Necib b. Ebul Ganim el-Meragi	(x) 582/1186	30
XXXI	Mehmed b. Aybeg b. Abdullah	750/1349	43
XXXIII	Mehmed b. Mehmed b. Nubate	773/1371	56
XXIV	Hasan b. Abdullah	909/1503	41
XVIII	Fadulah b. Arap	(x) 912/1506	32
XIV	Bayram b. Derviş Şîr	930/1523	25
XXXII	Mehmed b. İlyas	(x) 954/1548	55
XXX	Kara Mehmed (Memi) Çelebi	962/1554	50
XXXIV	Mehmed b. Taceddin Haydar Şirazi	(x) 995/1586	57
XXXII	Hasan	1097/1685	38
XVI	Derviş Mehmed	1110/1698	29
I	Abdullah b. Mustafa	1123/1711	6
VI	Ahmed Hazine	(x) 1140/1727	13
VIII	Ahmed Vehbi	(x) 1146/1733	16
XII	Ali Üsküdarî	(x) 1152/1739	21
XV	Çakerî	1160/1747	27
XLIV	Yusuf b. Hüseyin, el-Hac	1200/1785	74
IV	Ahmed, Seyyid	1206/1791	10
XXXVIII	Mustafa Üsküdarî	(x) 1210/1795	66
XXXV	Mehmed Arif. Seyyid	1220/1805	58
XXIII	Hasan, Sakin-i Karamanî	(x) 1228/1813	39
IX	Ahmed Ziya Tokadî	1235/1819	17
V	Ahmed Ataullah Hezargradizâde	(x) 1243/1827	11
XXVIII	Hüseyin Rifat Caferzâde	(x) 1261/1845	48
III	Abdullah Zühdi, Seyyid	(x) 1269/1852	9
II	Abdullah Hamdi Muhsinzâde	(x) 1273/1856	8
XXV	Hasan Pertev	1285/1868	42
XXVII	Hüseyin Hüsnü	(x) 1285/1866	45
XI	Ali Rıza, el-Hac	(x) 1300/1885	20
VII	Ahmed İslâmbolî, el-Hac	1306/1888	15
I XXVI	Hasan Rıza, el-Hac - Seyyid	(x) 1308/1890	43
XXXIX	Nureddin	1310/1892	67
XXIX	İsmail Hakkı. Seyyid	(x) 1311/1893	49
XL	Osman Yümnî	(x) 1313/1895	68
XIII	Bahaeddin	1318/1900	23
		(x) 1324/1906	13
XXI	Hakkı (İsmail - Altınbezer)	1330/1911	36
X	Ali Nazmi	1331/1912	18
XLII	Süheyl (Ünver)	(x) 1338/1919	71
XXXVI	Mihriban Sözer (Keredin)	(x) 1360/1941	59
XXXVII	Muhsin (Demironat)	(x) 1363/1943	64
XIX	Ferhunde Ongun - Feyzullah Dayıgil	(x) 1364/1944	34
XX	Güzin Akıncı	(x) 1364/1944	35
XLI	Sıtkı (Elçin)	1366/1946	70

Yanlarında (x) işareti olan tarihler, doğrudan doğruya tezhiplene tarihleridir.